

Jakus János

Nyugállományú alezredes, Budapest
jakusj@t-online.hu

A „Z” HIPOTÉZIS

A központi hatalmak és Románia háborúja Kelet-Magyarországon 1916-ban

I.

Military Operation “Z”

The War between the Central Powers and Romania in Eastern Hungary in 1916

Hipoteza „Z”

Rat Centralnih sila i Rumunije u Istočnoj Mađarskoj 1916. godine

Románia, amely 1883-tól a központi hatalmak szövetségese volt, az első világháború kirobbanását követően az aktív semlegesség állapotában, hadseregét folyamatosan magas szintű készenlétben tartotta. A román állam vezetése 1916. augusztus 17-én az antanthatalmakkal megkötött bukaresti egyezménynek megfelelően, augusztus 27-én elérkezettnek látta az időt arra, hogy az Osztrák–Magyar Monarchiával szemben területi követelésének a fegyverek erejével is érvényt szerezzen. Törekvéseit az antanthatalmak sokoldalúan támogatták. A nem provokált román katonai agresszió nagyjából Kelet-Magyarország területeit érte, míg kisebb erőkkel Dobrudzsában Bulgária ellen vonult fel. A Monarchia hadvezetése a megtámadott terület védelmének megszervezésére és vezetésére az orosz frontról a veszélyeztetett területre vezényelte br. Arz Artur tábornokot és törzsét. A sebtében odairányított II. és III. vonalbeli landwehr és honvédsapatok eredményesen lassították a románok térnyerését, és biztosították a szövetséges erők (9. német hadsereg) felvonulását, valamint az ellentámadás megszervezését és végrehajtását, amely Erich v. Falkenhayn tábornok, a volt német vezérkari főnök irányítása alatt zajlott le. A jól szervezett ellentámadás eredményeként előbb Nagyszebennél és Persánynál, majd pedig Brassónál megsemmisítő vereség érte a betolakodó román csapatokat. A támadáshoz a br. Arz tábornok által vezetett osztrák–magyar I. hadsereg is felzárkózott, és felelősségi területéről kiszorította a Prezan tábornok által vezetett románokat. A harcokba beavatkozott a románok oldalán három orosz hadsereg is, amelyek lelassították a szövetségesek Moldvában történő térnyerését. A hadműveletek elhúzódtak ugyan, de az oroszországi események jelentős mértékben felgyorsították a román vereséget. A romániai hadműveleteknek az 1918. május 8-án megkötött bukaresti béke vetett véget.

Kulcsszavak: hadműveletek Kelet-Magyarországon 1916-ban, br. Arz Artur, Erich v. Falkenhayn, nagyszebeni csata, brassói ütközet, bukaresti egyezmény, bukaresti béke

BEVEZETŐ

A dolgozat elkészítését az első világháború kirobbanásának századik évfordulójával kapcsolatosan Magyarországon, illetve Európa számos országában folyó megemlékezések, konferenciák sora indokolta. Magyarországon Európa Nagy Háborúja és az új világrend születése címmel, nemzetközi tudományos konferencia megrendezésére került sor 2013-ban. A konferencia előadásából *Európai testvérháború* címmel, konferenciakötet jelent meg 2014-ben. A kötetet Markó György és Schmidt Mária szerkesztették. Az első világháborúval foglalkozó rendezvények sorába illeszkedve „Z” hipotézis címmel a Média Mecénatúra támogatásával 2015-ben eredeti helyszíneken dokumentumfilm forgatására került sor, amely alkotásban – mások mellett – szakértőként kaptam lehetőséget az 1916. augusztus 27-én Ausztria–Magyarországot ért nem provokált román katonai agresszióval kapcsolatos elemzésre. (A „Z” hipotézis az 1916. augusztus 27-én bekövetkezett román támadás tervének fedőneve, amely Magyarországon a Köpeczi Béla professzor nevéhez köthető háromkötetes *Erdély története* című tudományos munka vonatkozó részében jelenik meg első alkalommal.)

Úgy ítélem meg, hogy a témával kapcsolatos, közelmúltban megjelent hazai és külföldi szakirodalom csupán érintőlegesen ad tájékoztatást a román katonai akcióról. Tanulmányommal szeretném a tisztelt érdeklődő olvasó figyelmét ráirányítani a román támadás politikai és katonai előkészítésének folyamatára és a háborús események – különösen a Magyarország területén lezajlott összecsapások – lefolyására. Terjedelmi okok miatt ugyanakkor a történet jobb megértésének elősegítése céljából, csupán utalásokat teszek a politikai előzményekre és a Regátban folytatott hadműveletekre. A katonai cselekmények tárgyalásakor a fő hangsúlyt az egykori Magyarország keleti területén lefolytatott hadműveletek előkészítésének és végrehajtásának bemutatására fordítottam.

Dolgozatom számos egykori szereplő/részrtvevő nevét tartalmazza, akiknek az életrajzi adatai megtalálhatóak a Szíjj–Ravasz szerkesztőpáros által jegyzett, 2000-ben a Petit Real Könyvkiadó gondozásában megjelent, *Magyarország az első világháborúban* című lexikon címszavai között. Az érdeklődő olvasó az említett személyeken túl az osztrák–magyar tábornokok adatairól részletesen tájékozódhat továbbá Balla Tibor *A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai*, a HM-HIM Könyvtára sorozatában, az Argumentum Kiadó gondozásában megjelent kiadványból is, amelynek a második kötete előkészületben van. (A dolgozat végén található névmutató rövid ismertetőt ad a történet fontosabb szereplőiről.)

A tanulmány elkészítéséhez felhasználtam a korabeli szakirodalom néhány összefoglaló anyagát és az újabb keletű hazai és külföldi szerzők köte-

teit. Munkám során igyekeztem mellőzni azokat a honi és külföldi szakértők által jegyzett kiadványokat, amelyek a témát illetően nyilvánvalóan téves és a tárgyilagosságot nélkülöző megközelítéseket tartalmaznak. A hadműveletek menetének bemutatásához alapműnek tekintetem nagybaconi Nagy Vilmos *A Románia elleni hadjárat 1916–1917.* című háromkötetes munkáját. Ugyanakkor felhasználtam a HM-HIM levéltárában fellelhető, a tárggyal foglalkozó eredeti dokumentumokat és helyzetnyilvántartó térképek adatait.

A dolgozat számos, a témához kapcsolódó, a politikatörténet témakörébe tartozó adatot tartalmaz anélkül, hogy azok részletes kifejtését elvégeztem volna. (Pl. román nemzeti mozgalmak Magyarországon, vagy Ferenc Ferdinánd és körének államreformmal kapcsolatos elképzelései stb.) Úgy gondolom, hogy a tárgyalt eseményeket megelőző korrajz részletes kifejtésének elmaradása nem zavarja a téma egészének követhetőségét és megértését. Terjedelmi okai is voltak ennek az eljárásnak, ugyanakkor az volt a szándékom, hogy az olvasó érdeklődését felkeltsem a téma további tanulmányozása iránt.

A tanulmány olvasmányélményének színezéséhez felhasználásra kerültek kevésbé ismert, a szerző által tanulságosnak, érdekesnek ítélt tényadatok is, amelyek az eseményekben érintett személyekhez, intézményekhez kapcsolódnak. Ilyenek pl. Czernin Ottokár sztorija, Ervin Rommel tevékenysége a tárgyalt hadműveleti területen, a közös 82. szé. gy. e., vagy a közös 7. hu. e. részvétele a harcokban, a Magyaros-tető elleni rohamtámadás bemutatása, Arz és Falkenhayn tábornokok vitája a hadműveletek menetében, vagy éppen a német és az osztrák–magyar vezérkarok közötti nézeteltérés a Regátban folytatandó hadműveletek tárgyában. Ugyancsak az olvasóközönség érdeklődését szeretném felkelteni a téma iránt bizonyos irodalmi alkotásokra, például Cseres Tibor *Vizaknai csaták* című kötetére, vagy Maderspach Viktor könyvére történő utalással.

POLITIKAI ELŐZMÉNYEK

Azt már a XIX. század második felében és a XX. század elején is lehetett tudni, hogy Ausztria–Magyarország politikai-gazdasági hatókörének kiterjesztésére jó esetben a Balkán-félsziget felé nyílhatott lehetőség, ahol csupán a közelmúltban alakultak meg új államalakzatok, amelyek a XIX. század második felétől intenzíven keresték önazonosságuk gyökereit, és féltve őrizték az e területen elért csekély eredményeiket. Ilyenek voltak a közvetlen szomszédságban Szerbia és Románia is, amelyek önállóságukat elnyerve és frissen öntudatra ébredve területszerző akciókba kezdtek. (Mindezt jól példázzák az I. és II. balkán háborúkat megelőző politikai akciók, valamint a fegyveres felkelések, ame-

lyek a török hatalom megtörésére irányultak a térségben.) Az Osztrák–Magyar Monarchia (OMM) geopolitikai törekvései ütköztek mindkét szomszédos állam távlati terveivel. (Például Szerbia az antanthatalmak [AH] képviselőiben e térségben zajló folyamatok iránt élénk érdeklődést mutató Oroszország támogatását tudhatta maga mögött, és ezt nem lehetett figyelmen kívül hagyni. Románia kezdetben a központi hatalmak [KH] felé kereste a kibontakozás lehetőségét, majd élesen Párizs felé fordult. Bulgária, mint a balkán háborúk legfőbb vesztese, egyértelműen a KH felé orientálódott.)

Ugyanakkor Németország érdekei szempontjából sem volt lényegtelen kérdés, hogy milyen szándékok vezérlik a balkáni népek politikai döntéshozóit. A színtalpak mögött, a Török Birodalom kárára, az egymással élesen szemben álló két európai hatalmi tömb meghatározó országai – az Egyesült Királyság és Franciaország, illetve Németország és az OMM – törekedtek a térség fölötti ellenőrzés megszerzésére. Az Egyesült Királyság és Franciaország a XIX. század végén még az egyre nyilvánvalóbbá váló orosz térnyerést kívánták fékezni, majd Németország és az OMM törekvéseivel szemben léptek fel immár Oroszországgal karöltve. Ez a küzdelem a XX. század elején egyaránt zajlott diplomáciai módszerekkel és a fegyverek erejével, amelyben Románia szerepe, különösen a II. balkán háborút követően, felértékelődött.

Nyilvánvaló volt, hogy a szerb és román területszerző törekvések, az első világháborút megelőző veszélyeztetettségi időszakban – Románia esetében még azt követően is – mint a politikai és katonai zsarolás legfontosabb eleme a Monarchiát, azon belül pedig Magyarországot érintették leginkább, amennyiben Kelet-Magyarország (Erdély) megszerzésének aspirációi kiteljesedhettek. Bukovina, mint a románok által szintén bekebelezni szándékozott terület, koronatarományként volt az OMM része, vagyis államjogi szempontból az uralkodóház birtokaként volt ismeretes. A szerbek dél-magyarországi területeket, Bácska és Bánát megkaparintását vették célba. Ezentúl pedig a délszláv egység megvalósítása – az OMM részét képező Horvátország, Szlovénia és egyéb, az odáig a térségben „gazdátlan területek és népek” bekebelezése – vált stratégiai céljukká. Jól ismert, hogy Szerbia a fent említettek túl nyíltan aspirált Macedónia, Montenegró, a Szandzsák, Dalmácia és az OMM által a közelmúltban annektált Bosznia-Hercegovina, de még Albánia fölötti uralom megszerzésére is. Ezen területek egy részét az I. és II. balkán háborúban Szerbia már megszerzte, de még nem érte el a végső célkitűzéseit.

Miután Szerbia megnyerésére, a KH felé barátságos politikát folytató Obrenović-dinasztia kiirtását követően (1903), a Karadorđević uralkodócsalád irányítása alatt nem lehetett számítani, mivel az új uralkodóház vezetése alatt a szerb külpolitika élesen oroszbarát irányt vett. Ennek okán a KH-nak új

lehetőségek után kellett nézni, így kézenfekvő volt Románia helyzetének felértékelődése. Románia földrajzi fekvése lehetőséget kínált az európai nagyhatalom számára a kis-ázsiai térség felé történő „kitörés” megvalósításához, már amennyiben a lehetséges szállítási útvonalak egyike éppen e balkáni országon át vezethetett. Bulgária és Törökország megnyerése a német céloknak – tegyük hozzá, hogy az OMM-nak is érdekei fűződtek e két ország partnerségéhez – nem okozott különösebb gondot. A két balkán háborúból mindkét ország vesztésként került ki, és természetes törekvésnek volt tekinthető részükről, hogy keresték a megfelelő nagyhatalmi támogatókat biztonságuk és az ahhoz kapcsolható érdekeik alátámasztására. A felek törekvéseit előmozdította, hogy a bolgár uralkodó, hasonlóan, mint a görög király, közeli rokonságban volt a német uralkodóházzal, és mint az akkoriban nyilvánvaló volt, az uralkodódinastiák egymáshoz fűződő családi kapcsolatai jelentős mértékben befolyásolhatták az aktuálpolitikai szándékok formálását. Ennek a jelenségnek a Nagy Háború véget vetett. Természetesnek tekinthető tehát, hogy a KH nem késlekedtek a kínálózó lehetőség megragadásával, a románok megnyerését illetően. Ugyanakkor a Balkán-félsziget fontossága a geopolitikai előnyök figyelembevételével nem került el az AH figyelmét sem. (Aggházy–Stefán: 12–26./1934.)

A román igényeket szem előtt tartva, a KH fő erejét képviselő Németország, dinasztikus érdekek alapján – a román uralkodó, I. Károly a német Hohenzollern-Sigmaringen uralkodóházhoz tartozott – politikai és területi engedményekre biztatta első számú szövetségesét, az OMM-t. Felmerült kelet-magyarországi területek, pontosabban Erdély, valamint Bukovina egy része átadásának ötlete, amellyel szemben gróf Tisza István, Magyarország miniszterelnöke, a leghatározottabban fellépett. De Bukovina, mint koronataromány átadásának lehetősége sem váltott ki egyöntetű lelkesedést az osztrák kormányzati körökben. Nem kétséges, hogy a már említett indokokon túl, Németország számított a kis balkáni ország nyersolaj- és élelmiszer-, főleg gabonaszállítmányaira, amelyeket a románok „aranyárban” és meglehetősen hektikusan biztosítottak is a számára. A kereskedelmi és közlekedési kapcsolatok elmélyítésében az OMM is érdekelt volt.

Az OMM és a Román Királyság között 1883-tól titkos katonai szövetség állt fenn, amelynek egyik legfontosabb alapelvét a kölcsönös fegyveres támogatás képezte. A szerződést Kálnoky Gusztáv, az OMM külügyminisztere és Dimitre Sturdza román külügyminiszter kötötte meg, amelyet öt évente meg kellett újítani. Az egyezmény célja a Monarchia részéről az volt, hogy távol tartsa a balkántól Oroszországot, míg román részről az ország „de facto” elismerését jelentette az európai nagyhatalom, az OMM részéről. A megállapodást utoljára 1913-ban újították meg. Az első világháború kirobbanásának időszakában a Monarchia

szorgalmazta a szövetséges ország uralkodójánál a megállapodásnak a román parlament által történő törvénybe iktatását, amelyre az események további alakulására való tekintettel érthető okokból nem került sor. Az egyezményben foglalt alapelvek, vagyis a katonai együttműködés formáinak és lehetőségeinek a kölcsönös támogatáson alapuló kötelezettsége a balkáni háborúkat követően – különösen Romániának az 1913-ban kirobbant második balkáni háborúban játszott méltatlan szerepvállalása után – jelentős mértékben sérült. Éppen a Monarchia bukaresti nagykövete volt az, aki az egyik korabeli jelentésében arról tájékoztatta felettesét, hogy háborús helyzetben a vonatkozó szerződés alapján román fellépésre az OMM oldalán számítani nem lehet.

Nem véletlen tehát, hogy a magyar miniszterelnök, aki politikai döntéseit és intézkedéseit illetően általában maga mögött tudhatta az uralkodó támogatását, egyéb kifogásai mellett lesújtó véleménnyel volt a bukaresti követ diplomáciai munkájáról, amelyet a későbbi események minden kétséget kizáróan visszaigazoltak.

Gróf Tisza István jó időben érzékelte Románia területszerző aspirációit és ezzel összefüggésben a honi román értelmiség vezető képviselői törekvéseinek lényegét. A kialakult belpolitikai nézeteltérések megoldására, kezdeti lépéseként, a magyarság számára elfogadható mértékben tett gesztusokat a hazai román nemzetiség képviselőinek a velük való megállapodás érdekében. A miniszterelnök kezdeményezése nem talált fogadókészségre. A magyarországi román népesség és annak politikai képvisellete, mind a magyar országgyűlésben, mind a közélet különböző fórumain, nyilvánvalóan szembehelyezkedett a magyar politikai törekvésekkel. Vagyis az ország szuverenitásának egyre nagyobb mértékű kiterjesztésével a Monarchia keretein belül addig a mértékig, amíg az teljes egészében megegyezett volna Ausztria államjogi státusával. (Félreértés ne essék, a dualista állam osztrák oldalán jelentős politikai erők, például Ferenc Ferdinánd trónörökös és köre Magyarországot koronabirtokként tartották számon.) A román nemzetiségű politikai elit nagy része ezzel szemben támogatta Románia területszerző politikáját, amelyhez – Budapestet megkerülve – Bécs és Berlin támogatását igyekezett megnyerni. Főbb képviselőik voltak például J. Maniu, Pop, Goga és Vaida-Voevod. Ugyanakkor az ország román nemzetiséghez tartozó férfilakossága nagy részben teljesítette kötelezettségét a Monarchia védelmében. (Ugyanakkor számos román nemzetiségű lakos – jelentős számban hadköteles férfiak – illegálisan elhagyta az országot, és Románia határközeli területein telepedett le, és amikor elérkezett az ideje, ezek a dezertőrök nem késlekedtek fegyverrel a kézben rárontani a cserbenhagyott szülőföldre.) A Nagy Háborúban például 489 544 magyarországi honos román nemzetiségű férfi teljesített katonai szolgálatot a honvédségben, illetve

a közös alakulatokban. Körükből 41 739 fő elesett a frontokon, 1784 fő internálásra került katonai bűncselekmények elkövetése miatt, 3436 fő dezertált, 11 270 fő hadifogságba esett, eltűnt 29 829 fő, 25 406 fő megsebesült. Körükből hősiességükért 44 191 katonát részesítettek különböző kitüntetésekben. Az elismerésben részesültek számarányának megállapítása nem szól arról, hogy hány katona részesült többször is kitüntetésben. (Botár: 194./évszám nélkül.)

Románia legfontosabb szándéka volt az ország területi megnövelése, amelyhez minden eszközt és módszert megfelelőnek tartott. A politikai élet legfőbb képviselői, többek között Bratianu, Ionescu, Filipescu minden lehetséges fórumot kihasználtak szándékaik nagy nyilvánossággal való megismertetéséhez. A német- és monarchiabarát politikai szereplők (P. Carp, A. Marghiloman) a háború kirobbanását követően elveszítették előnyös politikai pozícióikat, háttérbe szorultak, miközben az antant politikai és katonai befolyása egyre erősödött, amely a román területi igények és a hadsereg felfegyverzése maradéktalan teljesítésének ígérvényeiben és konkrétumokban nyilvánult meg. Oroszország hezitált ugyan a román elvárások teljesítésében, mert saját érdekeit is veszélyeztette azok esetleges teljesülése. (Ilyen volt Bukovina Romániához csatlósának szándéka a háború győztes befejezését követően, amelyre Oroszország is aspirált, de bármikor felmerülhetett Besszarabia iránti igény is, amelynek a megszállására, az 1918-ban bekövetkezett román vereség ellenére, a KH asszisztálása mellett sor is került. Ezen a helyen csupán említést teszünk a románok fő terjeszkedési célterületeiről, Magyarország keleti és déli vidékeiről – Erdély, a Partium és Bánát –, amelyek értelemszerűen nem tartoztak ugyan az orosz területszerzés kereteibe, ennek ellenére, például Bánátot az oroszok már korábban a szerbeknek ígérték.) Az első világháború kirobbanásával tehát a balkáni „kis gömböc” étvágya érzékelhetően megnövekedett, ugyanakkor a zsarolási potenciálja mind az AH, mind a KH felé kiszélesedett.

KITÖRT A NAGY HÁBORÚ

Románia fegyveres semlegességének kinyilvánítására az 1914. augusztus 3-án, I. Károly sinaiai nyári rezidenciáján megtartott koronatanács ülésén került sor. A király a Kálnoky–Sturdza-féle szerződésre hivatkozva szorgalmazta Románia KH oldalán történő hadba lépését. (Szijj–Ravas: 321./2000.) Ion Bratianu miniszterelnök azonban, arra hivatkozva, hogy a Ferenc Ferdinánd trónörökös ellen Szarajevóban elkövetett merényletet követően a Monarchia nem kérte ki a román véleményt sem a Szerbiával kapcsolatos követendő eljárásról, sem pedig a hadüzenetről, elutasítani javasolta a koronatanács résztvevőinek a király indítványát. (Meg kell jegyezni, hogy a szóban forgó, 1883-ban

megkötött megállapodás nem tartalmazott ilyen kötelezettséget egyik szerződő fél számára sem.) A miniszterelnök javaslatát a koronatanács egy szavazat ellenében elfogadta. A nevezetes ülést követően I. Károly 1914. október 10-én váratlanul elhunyt, de még tanúja lehetett annak, amikor szeptember 23-án az olasz követ a román partnerével egyezményt írt alá a két ország politikai és katonai lépéseinek összehangolásáról. Ugyanakkor 1914. október 1-jén baráti semlegesség kinyilvánítására és megállapodásban történő rögzítésére került sor Románia és Oroszország között. Ezek a megállapodások mind az aktív semlegesség állapotában, mind a háború menetében a politikai és a katonai frontokon általában működőképesek maradtak. Az aktív (fegyveres) semlegesség rendszabályai elvileg vonatkoztak Szerbia felé is. Románia ugyan nem csatlakozott az OMM katonai fellépéséhez a szerbekkel szemben, de baráti semlegességet tanúsított a nyilvánvalóan antantbarát politikát folytató szomszéd ország felé. A semleges státusra hivatkozva megtiltotta német és osztrák–magyar hadfelszerelések szállítását területén keresztül Törökország és Bulgária számára, viszont nem állította le a Németországnak történő nyersanyagszállításokat: gabonát, petroléumot stb., ugyanakkor megengedte az orosz hadianyag eljuttatását a Dúnán Szerbiának, amely nyilvánvalóan barátságtalan lépésnek volt tekinthető a KH, mindenekelőtt az OMM számára. Az aktív semlegesség biztosításához a román hadsereg részleges mozgósítását két éven át fenntartották.

AZ ANTANTHATALMAK ÉS ROMÁNIA MEGÁLLAPODÁSA A HADBA LÉPÉSRŐL

Az 1916. év kedvezőtlen háborús helyzetet hozott a KH számára mind a nyugati, mind a keleti fronton. A Bruszilov-offenzíva Galíciában, a 6. isonzói csata, a Verdun környéki anyagcsaták és a Somme menti ütközetek mind-mind jelentős anyagi, valamint élőerő-veszteséggel jártak. (Keegan: 398–443./2014.) Az OMM a háborús vereség rémképével szembesült, az elszenvedett veszteségek pótlásához német támogatás igénybevételére volt szükség, amely az önálló döntéshozatali képesség részleges feladásával járt, amennyiben a tervbe vett hadműveletek előkészítését és végrehajtását, különösen pedig a vezetés rendjét, folyamatosan egyeztetnie kellett német szövetségeseivel, amelynek során több esetben is éles súrlódásokra került sor a két hadviselő ország vezérkara között. (Lásd például Conrad és Falkenhayn elmérgesedett viszonyát, amely a tervegyeztetések egyoldalú volta miatt alakulhatott ki.) Magyarország keleti területei (például Erdély) szinte teljesen kiürültek, nem maradt az országrészben a védelemhez elegendő

első vonalbeli erő, bár korábban 40 000 katonát terveztek ott állomásoztatni az esetleges román betörések elhárítására. A járható irányokban, szorosokban és hágókban csupán csendőr- és vámőrkülönítmények álltak szolgálatban. (Keegan: 444–447./2014.)

Világosan kell látni, hogy a román politikai és katonai vezetés az aktív semlegesség kinyilvánítását követően folyamatosan elemezte a frontokon kialakult helyzetet és az aktuális erőviszonyokat. Több alkalom is kínálkozott a háborúba történő bekapcsolódásukhoz, de minden korábbi esetben visszariadtak a végső döntés meghozatalától. Ezek a körülmények szinte kivétel nélkül a KH pillanatnyi kudarcaihoz voltak köthetők. Ez alkalommal azonban nem volt visszaút a román döntéshozók számára. (Paléologue: 301–321./1982.) Oroszország ugyanis világossá tette számukra: ha a románok továbbra is elodázzák az AH oldalán történő hadba lépést, akkor számolniuk kell azzal, hogy az orosz csapatok megszállják az országot. (*Osztrák–magyar vörös könyv*, 78./111. sz. dok./1916., lásd még: Dr. Merényi, 12./1994.) Az oroszok az egyezmény megkötésének előkészítését szolgáló tárgyalások során félreérthetetlené tették azt is, hogy a háborúba történő bekapcsolódás ellentételezéseként Románia számíthat Oroszország támogatására a területi igények kielégítésekor. Mindez visszatükröződött az AH-kal való megállapodás szövegezésében. Bár Franciaország és Oroszország titokban megállapodtak abban, hogy a háború győztes befejezését követően újra fogják értelmezni a románoknak tett ígérvények ügyét, már csak azért is – mint ahogyan arra már utalás történt az előzőekben –, mert például Bánátot az oroszok már egyszer odaígérték a szerbeknek, Bukovinára pedig ők maguk is igényt tartottak. Besszarábia persze szóba sem került. A román hezitálásnak egyszeriben vége szakadt, és 1916. augusztus 17-én aláírták az ún. bukaresti egyezményt.

A megállapodás hét cikkelybe foglalva tartalmazta azokat a feltételeket, amelyek alapján Románia vállalta a hadba lépés kockázatait. A bukaresti egyezmény teljes szövegének magyar nyelvű változata:

„A politikai megállapodást egyrésztől a kormányuktól különleges felhatalmazással bíró alulírottak: Sir George Barclay, Nagy-Britanniának a román király őfelségéhez delegált rendkívüli követe és teljhatalommal megbízott minisztere, Gróf de Saint-Aulaire, a Francia Köztársaság elnöke által a román király őfelségéhez delegált rendkívüli követ és teljhatalommal megbízott miniszter, Báró Carlo Fasciotti, az olasz király által a román király őfelségéhez delegált rendkívüli követ és teljhatalommal megbízott miniszter, Stanislas Poklevski-Koziell úr, őfelsége a minden oroszok cárja által a román király őfelségéhez delegált rendkívüli követ és teljhatalommal megbízott miniszter; másrésztől Jean J. C. Bratianu, a Román Királyság minisztertanácsának elnöke között az alábbiak szerint:

1. cikkely. Franciaország, Nagy-Britannia, Olaszország és Oroszország a Román Királyság területét a jelenlegi határai között minden tekintetben garantálja.
2. cikkely. Románia hadat üzen Ausztria–Magyarországnak és a jelen szerződés katonai egyezményében megállapított módon és feltételek szerint meg is indítja ellene a hadműveleteket. Románia a hadüzenettel egyidejűleg megszakítja minden gazdasági és kereskedelmi kapcsolatát az antanthatalmak ellenségeivel.
3. cikkely. Franciaország, Nagy-Britannia, Olaszország és Oroszország elismeri Románia jogát a 4. cikkelyben meghatározott, az Osztrák–Magyar Monarchiához tartozó területek bekebelezésére.
4. cikkely. Az előző cikkelyben említett területek határai a következők szerint határozottak meg: Ez a határvonal kezdődik a Prutnál lévő jelenlegi határ ama pontjánál, amelyik Románia és Oroszország határát jelenti Novosekizta mellett, majd követi a Prut folyását Galícia határáig, addig, ahol a Prut és a Caremos folyó összeömlik. Innentől kezdve a vonal követi előbb Galícia és Bukovina, majd Magyarország határát Slogig, az 1655-ös magaslatig. E magaslati ponttól a Tisza és a Visó vízválasztóján vonul és Trebusa községnél eléri a Tiszát, ahonnan a folyó jobb partján megy tovább addig a pontig, ahol a Visó a Tiszába ömlik. Ettől a ponttól kezdve mindenütt a Tisza folyását követi, egészen a Szamos beömlése után négy kilométerre lévő pontig, majd – Vásárosnaményt Romániának hagyva – dél–délnyugat felé fordul és egy Debrecentől hat kilométerre, keletre lévő pontig húzódik. Irányát hozzávetőleg megtartva, folytatódik a határvonal a Körös, a Fehér- és a Sebes-Körös beömlése után három kilométerre levő pontig, majd három kilométerrel nyugatra, Orosháza és Békéssámson községektől megy tovább, hogy egy kisebb ívet írva le Algyő magasságában érje el a Tiszát. Ettől kezdve mindenütt a Tisza folyása mentén halad a vonal egészen a Dunába való ömlésig, s végül a Duna mentén követi Románia jelenlegi határát. Románia kötelezi magát, hogy Belgráddal szemben, egy később meghatározandó területen nem létesít erődítéseket, és ebben a zónában csupán rendőri szolgálatot ellátó erőket tart. A román királyi kormány kötelezi magát, hogy a bánáti területet a békekötéstől számított két éven belül elhagyó és vagyonukat ott visszahagyó szerbeket kártalanítja.
5. cikkely. Egyrésztől Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország és Oroszország, másrésztől Románia kötelezi magát, hogy sem különbékét, sem általános békét másként, mint együttesen és egy időben, nem kötnek. Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország és Oroszország

ugyancsak kötelezik magukat arra is, hogy a szerződés 4. cikkelyében meghatározott osztrák–magyar terület a román korona birtokaként kebelezetetik be.

6. cikkely. Románia a béke előkészítésében, annak tárgyalásában, valamint azoknak a kérdéseknek a megvitatásában, amelyek a békekonferencia határozataival kapcsolatosak, ugyanolyan jogokat élvez, mint a többi szerződő fél.
7. cikkely. A szerződő hatalmak kötelezik magukat arra, hogy e megállapodást az általános béke megkötéséig titokban tartják.
E megállapodás öt példányban készült, Bukarest, 1916. augusztus 4–17-én.
G. Barclay, s. k.
Saint-Aulaire, s. k.
Faskiotti, s. k.
S. Poklevski-Koziell, s. k.
Jon J. C. Bratiánu s. k.” (Romsics: 36–37./2000.)

Úgy gondolom, hogy a szerződés pontjait ezen a helyen nem kell részletes magyarázattal ellátni, egyrészt, mert annak szövegezése magáért beszél, másrészt pedig, mert a szöveg értelmezése nemzetközi jogi szaktanulmány kidolgozását igényelné, különös tekintettel a 2., a 4. és az 5. cikkre, amelynek a Románia és a KH között 1918. május 8-án megkötött ún. bukaresti béke, valamint a háborút lezáró békeszerződések értelmezése szempontjából lehet jelentősége. Ugyanis a legyőzött és megszállva tartott Románia 1918. november 9-én hadat üzent a vereségét elismerő Németországnak, hogy reményei szerint biztosítani tudja az 1916. augusztus 17-ei egyezményben foglalt területi igényeinek teljesítését. Mindez annak ellenére történhetett meg, hogy a bukaresti béke megkötése – véleményem szerint – elvileg semmissé tette az AH-kal történt megállapodást, vagyis a románok által ismételten napirendre hozott területi igények jogvesztettek voltak.

A konvenció katonai melléklete részletezte a román haderő fellépésének összetevőit, amely szerint az OMM elleni támadásnak legkésőbb augusztus 28-án meg kellett kezdődnie, amelyre a határidő lejártá előtt egy nappal, augusztus 27-én került sor. Az egyezmény meghatározta, hogy a román támadás fő célja Budapest elfoglalása legyen. Ennek elősegítésére az orosz 3. Hadsereg (HDS) offenzívát indít Galíciában, míg az AH Szaloniki térségéből a bolgár fronton fejtenek ki aktív tehermentesítő katonai tevékenységet. Ugyanakkor az oroszok vállalták, hogy három hadosztályt küldenek Romániába a hadsereg megerősítésére. Lényegében ez a katonai megállapodás tette szükségessé az ún. „Z” hipotézis néven ismeretes román hadműveleti tervnek a pontosítását, illetve kiégyesítését. (Kiritescu: 216./1989.)

A terv kidolgozása Vasile Zottu tábornok, a román Nagy Vezérkar főnökének a nevéhez köthető. Az eredeti tervváltozatot 1916. július 23-án Chantillyben Rudeanu ezredes, a román vezérkar megbízottja referálta az AH katonai képviselőinek. Röviddel ezt követően a bukaresti osztrák–magyar hírszerző állomás emberei megszerezték a dokumentum egy példányát, és eljuttatták azt Franz Conrad v. Hötzendorf tábornagynak (tbngy.), az OMM hadseregének vezérkari főnökéhez, aki egyebek mellett erre a dokumentumra hivatkozva 1916. július 28-ára tanácskozássra hívta német partnerét, Erich v. Falkenhayn vezérezredest (vezezd.), aki hosszú időn át azt a véleményt képviselte, hogy Románia hadba lépése a KH ellen már csak dinasztikus okokból is teljes képtelenség (Botár: 245–248./évszám nélkül). Tévedett: 1916. augusztus 28-án a német uralkodó, II. Vilmos császár felmentette vezérkari főnöki állásából. (nagybaconi Nagy: 41–55./1922.) A román hadüzenet az utolsó csepp volt a pohárba, amely a német vezérkari főnök menesztéséhez vezetett. A nyugati fronton lezajlott események, a verduni és a Somme menti csaták óriási anyagi és élőerő-áldozattal jártak, és nem hozták meg a várt eredményt, vagyis Franciaország összeomlását. Ugyanakkor Falkenhayn Románia magatartásával kapcsolatban bizton állította a német uralkodónak tett jelentéseiben a balkáni ország távolmaradását a háborútól, vagy esetleges megnyerésének lehetőségét a KH oldalán. Számításai nem voltak reálisak, így meg kellett válnia beosztásától.

A román koronatanács 1916. augusztus 27-én, vagyis a hadüzenet átadásának napján ülésezett, hogy döntésre jusson a háború megindításáról az OMM ellen. A tanácskozáson a királyon és a fián (I. Ferdinánd és a majdani II. Károly) kívül még 18 politikus vett részt. Többek között jelen volt Bratianu, Duca, Carp, Filipescu, Take Janescu, Marghiloman, valamint több aktív és volt miniszter, a parlament, a szenátus pillanatnyi és volt elnökei és a parlamenti pártok elnökei. A tanácskozás rövid ideig tartott. Az ülést követően a király kiáltványt intézett a néphez, amely az ország hadba lépésének tényével foglalkozott. A kiáltványt „Istennel előre” szavakkal zárta. (Botár: 248./évszám nélkül.)

A diplomáciai fronton tehát a KH Romániával kapcsolatban nem tudták érvényesíteni az akarataikat. Lényegében idővesztésüket szenvedték el az ellenintézkedések meghozatalában, amit igyekeztek orvosolni azzal, hogy Törökországgal történt egyeztetést követően 1916. július 29-én egyezményt kötöttek Bulgáriával a közös hadviselésről. A megállapodáshoz értelemszerűen Törökország is csatlakozott. Mindezt jelentős mértékben elősegítette, hogy Szerbiának az 1915-ben elszenvedett vereségét követően az antant csapatokat tett partra Szalonikiben a nem titkolt szándékkal, hogy egyrészt kiindulási bázist képezzenek a Törökország elleni hadműveletekhez, másrészt megakadályozzák Görögország bekapcsolódását a háborúba a KH oldalán, harmadrészt pedig,

Románia megnyerését követően, a hadműveletek megindításakor ezek biztosítékként szolgálhattak a macedón fronton harcoló német és bolgár csapatokkal szemben, megakadályozva azok átcsoportosítását a román frontra. A görög földön állomásozó 150 000 katonát számláló antant kontingensnek – amely hamarosan kiegészült azzal a 140 000 szerb katonával, akiket Korfu szigetéről szállítottak oda – a román támadással azonos időben való fellépésével tiszta helyzetet kívántak teremteni a Balkánon, elősegítve ezzel az OMM kikapcsolását a háborúból. (Keegan: 366–371./2014.)

Mi okozhatta ezt a késlekedést az OMM döntéshozatali rendszerében? Ennek megválaszolása hosszú időn keresztül foglalkoztatta a korrall foglalkozó kutatókat. A válasz talán abban az összefüggésben található meg, ha tisztázzuk, hogy a politika és a stratégia, vagyis a katonai cselekvés milyen viszonyban volt egymással a vizsgált korban. Adódik a válasz: nem volt egyensúlyban! Az egyensúly állapota az első világháborúban a hadviselők körében talán egyedül Németország esetében állott fenn, de ott is csupán a háború második évétől a Hindenburg–Ludendorff-korszaktól kezdődően, de akkor már késő volt. Az idősebb Moltke hadtudományi munkásságához köthető az az elméleti alapvetés, amely szerint a politika feladata háborús időkben, hogy meghatározza a stratégia részére (az állam fegyveres ereje), hogy mit kíván elérni a haderő alkalmazásával, de azt követően nem avatkozhat a megvalósítás, vagyis a háború megvívásának menetébe, mert az felesleges zavart, végső esetben katonai kudarcot idéz elő. Ez a felfogás a háború gépi korszakában már nem állta ki a gyakorlat próbáját, de még aktívan jelen voltak ennek az iskolának a képviselői mind a politika, mind a hadvezetés területén.

Esetünkben, vagyis az OMM-t ért román agresszió elleni, idejekorán történő fellépés tekintetében, feltétlenül diplomáciai kudarcról lehet beszélni, amelynek jól azonosítható felelőse, minden felhozható mentség ellenére az OMM Bukarestbe akkreditált nagykövete, gróf Czernin Ottokar, valamint előljárói, gróf Berchtold Lipót, valamint utóda, báró Burian István külügyminiszterek voltak. A konfliktusforrás közvetlen közelében gróf Czernin Ottokar nagykövet tartózkodott, ő volt hivatva a helyszínen alakuló politikai, katonai mozgások minden részletre kiterjedő feltárására. Amint az tudható, ezen a téren súlyos hiányosságok voltak tapasztalhatók. A külügyminiszterek feladata volt, hogy a beérkező nagyköveti jelentéseket lefordítsák a politika és a stratégia nyelvére, ugyanakkor az állam mindenkori politikai és katonai célkitűzéseinek megfelelő, azokat elősegítő utasításokkal kellett ellátniuk a követet. A folyamat nem volt zökkenőmentes, mert nem voltak minden esetben egyértelműek a központba befutott jelentések. Ezért – nézetem szerint – a nagykövet felelőssége az események alakulásában vitathatatlan. Mint ahogyan a vezérkar sem állott a

helyzet magaslatán akkor, amikor a kész helyzetre, vagyis a román támadásra nem volt képes kellő időben határozott válaszlépések megtételére sem az adott pillanatban, sem pedig az eseményeket megelőzően. Vagyis nem volt meg a kiegyensúlyozott összhang a politika és a stratégia között, amelynek súlyos következményei lettek. (A témával foglalkozik az 1916-ban kiadott *Osztrák–magyar vörös könyv*, amely a Romániával foglalkozó külügyi iratokat tette közzé. Többek között számos táviratot találunk a dokumentumgyűjteményben, amelyeket a mindenkori külügyminiszter intézett Czerninhez, illetve a nagykövet válasz táviratait a kapott feladatok teljesítésének állásáról és a célszág mindenkori politikai helyzetéről. A *Nyugat* című lap 1916/20. számában Gellért Oszkár több oldalon át elemzi és értékeli a jelzett dokumentumkötetben foglaltakat, amelynek lényege abban foglalható össze, hogy az események kedvezőtlen alakulásáért hibáztathatók az érintett külügyminiszterek, de mindenekelőtt Czernin Ottokar bukaresti követ.)

Az Osztrák–Magyar Monarchia (OMM) bukaresti követe, Czernin Ottokar, aki 1913. október 23-a és 1916. augusztus 27-e között töltötte be ezt a posztot – működésének összességét tekintve – nem képviselte kellő előrelátással, eréllyel és hatékonysággal a dualista állam érdekeit a román politikai élet prominens képviselőinek törekvéseivel szemben. A nagykövet visszaemlékezésében igyekszik magyarázattal szolgálni egykori magatartására, amelyet koalíciós keretekbe illesztve tart helyénvalónak és a Monarchia szempontjából elfogadhatónak. Csupán arról nem beszélt, hogy az OMM politikai és közjogi berendezkedése két államalakzat döntéshozatali rendszerére épült. A Monarchia közös ügyeinek vitelében – a hadügy és a közös ügyek finanszírozását szolgáló pénzügy mellett ilyen volt a külkapcsolati érdekek képviselete – a tagországok politikai döntései, az uralkodó jóváhagyását követően, vonatkoztak azok valamennyi végrehajtó szervére. Ugyanakkor a külügyek bonyolítása nem nélkülözhetette a tagállamok jóváhagyását, vagy legalábbis a velük való egyeztetett álláspontok kialakítását. E fontos szempont figyelembevételével, mindenekelőtt tekintettel kellett lenni Ausztria és Magyarország létfontosságú érdekeire.

Czernin Ottokar nagykövet bukaresti tevékenységéhez kapcsolódik az a történet, amely a háború után vált széles körben ismeretessé. A követ – mint akkoriban Romániában bevett szokás volt a diplomáciai testület körében – szabad idejét, különösen, amikor a királyi család és udvartartása is ott tartózkodott, Sinaiban, I. Károly király nyári rezidenciájának helyszínén töltötte. 1914-ben a nagykövet utazására október hónapban került sor, amikor valamilyen rejtélyes oknál fogva gépkocsijából eltűnt az az utazókoffer, amelybe a diplomáciai jelentéseit, valamint az érvényes rejtjelkulcsot csomagolta. A fontos okmányok eltűnését nem lehetett titokban tartani, Czernin gróf természetesen benyújtotta

lemondását, de I. Ferenc József, az OMM uralkodója azt nem fogadta el. A Románia ellen viselt háború menetében 1916. december 6-án, amikor a szövetséges csapatok bevonultak Bukarestbe, és az illetékes szervek átkutatták Bratianu román miniszterelnök villáját, megtalálták Czernin „elveszett” okmányait. Hogy miért pont ott? – azt csak találgatni lehet. (Botár: 224–226.) Az egykori nagykövet visszaemlékezésében arról tájékoztatja az olvasóit, hogy kiküldetése alatt mindvégig kitűnő, már-már baráti viszonyt ápolt a Monarchiával szemben ellenséges magatartást tanúsító román miniszterelnökkel. Ennek fényében nehezen érthető, hogy a volt bukaresti követ 1916. december 22-étől 1918. április 16-áig az OMM külügyminisztere volt.

Czernin gróf egyébként Ferenc Ferdinánd trónörökös köréhez tartozott, és támogatta annak tervezett államreform-elképzeléseit, többek között, hogy a Monarchiát a szláv elemek hatalommegosztásba történő beemelésével háromosztatúvá kell átalakítani. A tervbe vett reformokban a trónörökös különleges szerepet szánt a románoknak. Az államreform koncepciójának esetleges kiteljesedésekor, Magyarországnak a hatalommegosztásból történő visszaszorítását követően, a Román Királyság megkaphatta volna Erdélyt és a koronataromány Bukovinát, amelyek ellentételezéseként Románia csatlakozott volna az OMM-hoz, úgy, mint pl. Bajorország a Német Birodalomba betagozódott. (Fejtő: 140–143./1990.) A tárgyban Czernin tárgyalásokat folytatott az élesen monarchia-, különösen pedig magyarelles politikai nézeteket valló, ugyanakkor a román politikai életre jelentős befolyással bíró Nikolae Filipescuval, aki osztotta ezt az elképzelést. (nagybaconi Nagy: 24–40./1922.) (Mindezek után már nem csodálkozhatunk azon, hogy a románokkal folytatott béketárgyalásokat és a békekötés szövegezését a KH részéről gróf Czernin Ottokar vezette.)

Az OMM és Románia között kialakult helyzet menthetetlenné vált, és a térségben uralkodó feszült katonai helyzetet érzékelve a Monarchia hadvezetése 1916. július 17-én Erdélybe vezényelte Arz Artur v. Straussenburg tábornokot (tbk.), az OMM későbbi vezérkari főnökét és törzsét azzal a megbízással, hogy az oda más arcvonalokról útbá indított német és osztrák–magyar alakulatokból szervezze meg a veszélyeztetett terület védelmét. Az erdélyi osztrák–magyar 1. Hadsereg (HDS) megalakítása ettől az időponttól számítható. (Szíjj–Ravasz: 46./2000.)

A HADÜZENET

1916. augusztus 27-e vasárnapra esett. Aznap este 20 óra 45 perckor a Bécsbe akkreditált román követ és meghatalmazott miniszter, Edgar Mavrocordat, átadta/leadta a Románia hadüzenetét tartalmazó zárt borítékot az OMM kül-

ügyminisztérium portásának, majd nagy sietve Svájc felé elhagyta az országot. A hadüzenet Románia létérekeinek veszélyeztettségére hivatkozott, és a szövegezői annak a reményüknek adtak hangot, hogy az ország hadba lépésével siettetik a nagy európai háború mielőbbi befejezését, és ezáltal – a győztesektől – remélik országgyarapító céljaik elérését. (nagybaconi Nagy: 221–225./1922.) A román csapatok a hadüzenet átadását megelőzően a király parancsát követve már átlépték Ausztria–Magyarország, pontosabban Magyarország déli és keleti határait. A határtérségben megkezdődtek az összecsapások. A román támadás megindulásával az OMM csapatai már a negyedik fronton küzdöttek. (Ez pedig nem volt kedvező előjel a háború győztes befejezésének reményét illetően.) Nem késett sokáig a német válasz: 1916. augusztus 28-án Németország hadat üzent Romániának, amit 29-én követett a török, szeptember 1-jén pedig a bolgár hadüzenet. Ugyanakkor Olaszország 1916. augusztus 27-én bejelentette, hogy hadban állónak tekinti magát Németországgal.

A ROMÁN HADSEREG CSOPORTOSÍTÁSA ÉS A MAGYARORSZÁG ELLEN INDÍTOTT TÁMADÓ HADMŰVELETÉNEK LEFOLYÁSA

1915–16-ban a román Nagy Vezérkar élén Vasile Zottu hadosztálytábornok (ho. tbk.) állt. Ez önmagában is érdekes, hiszen rendfokozatban és talán tapasztalatokban is volt nála megfelelőbb személy a hadsereg felső vezetésében. Zottu tábornokot egykori román kollégái lelkileg labilis személyiségként jellemezték, bár képességeit nem vonták kétségbe.

A kelet-magyarországi hadműveletek menetében és a dobrudzsai fronton a román hadseregek több alkalommal is súlyos vereséget szenvedtek. Ilyen volt a háború kezdeti szakaszában a nagyszebeni ütközet, amelyben az 1. román hadsereg (1. ro. HDS, parancsnok: Culker tbk.) csapatai szenvedtek vereséget, vagy Dobrudzsában a tutrakani kudarc, ahol a nagy hatalmú – egyébként politikai ambíciókat is dédelgető – Alexandru Avarescu tbk. kapott leckét August v. Mackenzen tábornagtól (tbngy.) a magasabb szintű katonai vezetés és teljesítmény mibenlétéből. Az elszenvedett veszteségek óriásiak voltak, felelőst kellett keresni, és találtak is.

A román király, feltehetően Avarescu tbk. tanácsára, 1916. október második felében megbeszélést hívott össze, amelyen a vezérkar főnöke, Zottu tbk. és Avarescu tbk. vettek részt. A hatszemközti tanácskozáson megvitatták a katonai kudarcok lehetséges okait. Terítékre került például a csapatok elégtelen harc-képessége, a rosszul szervezett logisztikai támogatás és a különböző vezetési szintek minősíthetetlen teljesítménye. A vita odáig jutott, hogy Avarescu felve-

tette a legfelsőbb vezetési szinten, vagyis a Nagy Vezérkar berkeiben elkövetett árulás gondolatát. I. Ferdinánd nem tiltakozott e lehetőségnek a tárgyalások menetébe történő beemelése ellen. Miután a „Z” hipotézis néven elhíresült hadműveleti terv kidolgozása Zottuhoz volt köthető, kézenfekvő volt, hogy köze lehetett az „áruláshoz”. A vita elfajulhatott, a vezérkari főnök az ellene vagy az általa vezetett intézmény ellen felhozott vádak súlya alatt pszichikailag összeomlott, és szünetet kérve elhagyta a tanácskozás helyszínét, majd rövid idő elteltével a szomszéd szobában föbe lötte magát. Ekkor a naptár 1916. október 25-ét mutatott. Ma már tudjuk, hogy Zottunak nem volt köze a hadsereg háborús alkalmazási tervének a KH részére történő átjátszásához, de – mint az a brassói mozgó hírszerző állomás egykori vezetőjétől tudható – más felelős beosztású személynek bizonyosan. (Botár: 258–260./évszám nélkül.) Az új vezérkari főnök Dumitru Ilescu tbk. lett, aki december 5-éig volt hivatalban, ugyanis december 6-án a KH csapatai bevonultak Bukarestbe. Ilescut a 4. HDS erélyes és bizonyos mértékben sikeresnek is nevezhető parancsnoka, Constantiu Prezan tbk. váltotta, és viselte e tisztséget 1918. április 1-jéig. (Szijj–Ravas: 552./2000.)

De hogyan is vonult a háborúba a román hadsereg? A román haderő nem képezett jelentősnek mondható szervezett erőt a KH haditapasztalatokkal rendelkező csapataival szemben. A csapatok felkészítése és kiképzettsége nem érte el az akkoriban elvárható színvonalat. Hadfelszereléssel történt ellátása pedig meglehetősen alacsony szinten állt. Különösen a tüzérségi eszközök és azok löszerkészletei tekintetében mutatkoztak jelentős hiányosságok. Az antant ugyan ígéretet tett a hiányzó hadianyagok pótlására, de azok eljuttatását a célországba tengeri és (Oroszországon át) vasúti szállítással lehetett csak megoldani, ami nem volt zökkenőmentes, folyamatos pedig különösen nem. A hadműveletek megindítása előtt francia tisztekből álló katonai tanácsadó testület érkezett az országba, amely tapasztalatai átadásával igyekezett támogatni a román katonai felső vezetést a hadműveletek előkészítésében és vezetésében. (Kiritescu: 212./1989.)

Augusztus 17-ét követően megtörtént a hadsereg teljes mozgósítása: kb. 813 700 katonát és 20 000 tisztet hívtak be a seregbe. A csapatok felvonulása két fronton történt: Magyarország ellen a Déli-Kárpátok mentén a Culcer tbk. vezette 1. ro. HDS (négy gy. ho.) Brassótól délre Crainiceanu tbk-kal az élen a 2. ro. HDS (négy gy. ho.), a Keleti-Kárpátok mentén pedig a Prezan tbk. vezetése alatt a 4. ro. HDS (négy gy. és egy lov. ho.) sorakozott fel. A 3. ro. HDS (három gy. és egy lov. ho.) Dobrudzsában vonult fel Aslan tbk. vezetésével, akinek a helyébe egy rövid időre Avarescu tbk. lépett, majd amikor ő, mint a Magyarországra támadó hadseregek főparancsnoka, átvette Crainiceanu helyét a 2. HDS élén, akkor az orosz Zaharov tbk. vezette a Dobrudzsában harcoló orosz és román csapatokat. A Duna vonalát két gy. ho. és egy gy. dd. biztosította. Tartalék-

ban két gy. ho. maradt Bukarest környékén. A négy hadseregbe kb. 20 gy. ho. és két lov. ho. tartozott, nem számítva ide a Bukarest körül francia instrukciók alapján, nagy költségekkel még békeidőszakban kiépítésre került erődrendszert megszálló csapatokat. (Az erődrendszer a háború későbbi szakaszában semmiféle hadászati szerepet nem játszott. A fővárost a románok egyszerűen feladták. Az udvar és a kormányzati szervek 1916. december 6-a előtt Iasiba tették át székhelyüket, és ott is maradtak egészen a bukaresti békekötésig.) A hadra kelt sereget I., II. és III. vonalbeli alakulatokba sorolták, függően a behívásra került korosztályoktól és a rendelkezésre álló felszereléstől, illetve fegyverzettől. A Magyarország ellen felvonultatott első vonalba sorolt román erők létszáma kb. 450 000–470 000 főre volt tehető. (Ez a szám folyamatosan módosult a frontokon kialakult helyzet változásainak függvényében.) Az ellenségeskedések megkezdésének pillanatát figyelembe véve még nem érdemes erőviszonyokat összevetni, mert az abszolút román fölényt vetítene elénk. A helyzet ezen a területen szeptember közepére némileg változott, amikor is sorra érkeztek be a hadműveleti területre az osztrák–magyar és német csapatok. Ebben az időszakban az osztrák–magyar 1. HDS 128 zászlóaljából, 22 lovasszázadból, 177 tüzérutegéből tevődött össze, amit a hónap végére kiegészített az osztrák–magyar 1. lovas hadosztály (lov. ho.), a 3. né. lov. ho. és azok tüzérsége. (Ebből a két magasabb lovas egységből alakult meg a gróf Eberhard v. Schmettow tbk. által vezetett I. lovas hadtest [lov. hdt.]. Szállítás alatt voltak továbbá az osztrák–magyar 2., a 8. és a 10. he. dd-ok is. Ekkor az erőviszonyok még mindig 8:1 arányt mutattak a románok javára.) (Dr. Ravasz–Dr. Jakus: 43–46./2009.)

Nyilvánvalónak lehet tekinteni azt az alapvetést, amely szerint minden hadászati–hadműveleti tervnek a lényegét az határozza meg, hogy a hadászati hadműveletnek mi a fő célkitűzése. Ennek tudatában kell a közlekedési és terlepviszonyok, valamint a szemben álló fél várható tevékenységének figyelembevételével a rendelkezésre álló erőket felvonultatni és a hadműveletek menetében a szükséges manővereket végrehajtani. A főerők csoportosítását pedig úgy kell kialakítani, hogy az a kitűzött célok elérését a legnagyobb biztonsággal lehetővé tegye. A „Z” hipotézis – mint hadászati terv – nem követte ezt az alapvetést, mint ahogyan a számításba vett antanttámogatás sem úgy valósult meg, ahogyan azt az egyeztetések során megtervezték. A román főerők Magyarország határai mentén sorakoztak fel (1., 2. és 4. ro. HDS), Dobrudzsában, a másik csapás irányában lényegesen kisebb csapatcsoportosítást alkalmaztak (3. ro. HDS). A főerők keretében – tekintettel Erdély katonaföldrajzi helyzetére – a legfontosabb feladat a 4. és a 2. ro. HDS-re hárult. A 4. ro. HDS az oroszok felé történő kapcsolatteremtésért volt felelős, míg a 2. ro. HDS a Barcaságból kiindulva a legnagyobb ütemben előretörve kellett, hogy összeköttetést biztosítson

az 1. és a 4. ro. HDS-ek között. Mindeközben az 1. ro. HDS-nek le kellett volna zárnia a Maros völgyét és az Orsovai-medencét. Ezt követően mindhárom hadseregnek, túljutva a Sziget-hegységen és együttműködve az oroszokkal, egyesült erővel kellett volna kifejlesztenie a sikert Budapest birtokbavételéig.

A román hadászati elgondolás, vagyis a „Z” hipotézis és az annak megfelelő erőelosztás kialakítása nem volt a legszerencsésebb. Lényegében nem alakítottak ki olyan erőcsoportot, amely a döntő fontosságú irányokban számottevő „túlsúlyt” biztosított volna. A támadó csapatokat szinte egyenlő arányban húzták szét a közel 600 km kiterjedésű erdélyi harcvonalon. Ezzel felkínálták a lehetőséget Arz tábornoknak, hogy a kevés számú erővel a védelem belső vonalán manőverezve lefékezze az előnyomulásuk ütemét. A románok hibáztak, mert nem ismerték fel az 1. ro. HDS kedvező helyzetét a döntő fontosságú Maros-szoros, illetve a Sziget-hegység átjáróinak birtokbavételére, amellyel megakadályozhatták, vagy jelentős mértékben késleltethették volna a szállítás alatt lévő osztrák–magyar és német csapaterősítések beérkezését a hadműveleti területre. Nem volt szerencsésebb a 4. ro. HDS alkalmazása sem, hiszen az nem volt képes a hadműveleti együttműködést megteremteni a Bukovinában küzdő orosz erőkkel.

A 4. ro. HDS Dés irányába történő mérsékelt ütemű és kiterjedésű térnyerése nem veszélyeztette a bukovinai harcokban érintett osztrák–magyar 7. HDS hátsó összeköttetési vonalait, ami azzal járt, hogy a közelebbi feladat – kijutás a Tisza felső folyásának vonalába – teljesítése egyre távolabb került a megvalósíthatóságtól. Ennek megfelelően a Magyarország elleni orvtámadás megindításától számított egy hónap elteltével az elért eredmények hadászati szempontból alig voltak értékelhetőek. 1916. szeptember közepére a románok elérték az Oláhtoplica–Parajd–Székelyudvarhely–Fogaras–Nagyszeben dél–Petrozsény–Orsova-terepszakaszt. A legmélyebb betörést a 2. ro. HDS érte el a Barcaságban, közel 100 km-t tudtak előre jutni. (nagybaconi Nagy: 66–70./1922.)

A 3. ro. HDS Dobrudzásában orosz és Romániában menedéket talált szerb segédcsoportok támogatásával kezdte meg a támadását az August v. Mackensen tbngy. vezette bolgár, török és német ho-ból összeállított Duna Hadsereg ellen.

ELLENINTÉZKEDÉSEK A ROMÁN TÁMADÁS MEGÁLLÍTÁSÁRA ÉS MAGYARORSZÁG TERÜLETÉNEK MEGTISZTÍTÁSÁRA

Az erősítések beérkezéséig Arz tbk. a vezetési pontját Kolozsvárott a Farkas utcában állította fel, és demonstratív módon szemrevételezte a veszélyeztetett területeket, majd kijelölte a rendelkezésre álló csapatok védelmi szakaszait. Ezek a következők voltak:

1) Orsovai szakasz, parancsnok báró bunyai Szívó Sándor ezredes (ezds.), aki mint a közös 10. hu. dd. parancsnoka a törzsével együtt Galíciából került az orsovai védelmi szakasz élére. Beosztva a 210. népfelkelő gyalog dandár (nf. gy. dd.), amely később 145. nf. gy. dd. néven vált ismertté. Októberben ide került még a 2. né. kerékpáros dandár, parancsnok Quadt ezds. Szívó ezds. csekély harcértéket képviselő csapataival eredményesen védekezett az I. ro. gy. ho.-lyal szemben (parancsnok Dimitriade ezds.) a Mehádia–Orsova-harcvonalon. A fronthelyzet változásával 4000 katonával, 39 db géppuskával, 27 db löveggel és 200 lovassal az Olt és a Duna összefolyásánál bekerítette és 1916. december 6-án megadásra kényszerítette az I. ro. ho-t, melynek során 11 705 fő katonát, 323 fő tisztet, 26 db löveget, 12 db géppuskát és jelentős mennyiségű hadianyagot zsákmányolt. (Szívó: 45–49./évszám nélkül.)

2) Hátszegi szakasz, parancsnok Berger ezds. A 144. nf. gy. dd. védekezett, szeptember 10-étől ide érkezett a 187. né. gy. ho., parancsnok Sunkel tbk., az Alpenkorps három vadász zászlóaljja (zlj). Ez utóbbi alakulatokat (egy-egy zlj. kivételével) szeptember 18-ától átirányították Nagyszeben környékére. Szeptember 28-án ide érkezett be a közös 2. he. dd., illetve 30-án a vezénylet átvételére kijelölt 301. német hadosztály parancsnokság (né. ho. pság.), parancsnok v. Busse tbk., amely átvette az orsovai szakasz felett is a vezetést. A körzetbe folyamatosan érkeztek a né. és osztrák–magyar megerősítő csapatok, köztük a 11. bajor gyalog hadosztály (baj. gy. ho.), amelynek a parancsnoka v. Kneussel tbk. volt, aki október második felében megkísérelte a rendelkezésre álló erőkkel a kijutást Havasalföldre.

3) Nagytalmácsi szakasz, parancsnok Berwitz ezds. Beosztva a 143. nf. gy. dd., beérkezéskor volt az 51. honvéd hadosztály (hov. ho.), parancsnok Tanárky Béla vezérőrnagy (vörgy.), az osztrák–magyar 1. lov. ho., ide volt beosztva a Vilmos császár nevét viselő osztrák–magyar 7. huszár ezred (hu. e.) is, a 3. né. lov. ho. Továbbá a 76. né. tart. ho., a 187. né. gy. ho. főerői és a kb. egy ho. erőben az Alpenkorps, amelynek élén Krafft Konrad v. Dellmensingen altábornagy (altbgy.) állt, és Macedóniából szállították ide.

4) Brassói szakasz, parancsnok Goldbach tbk. Beosztva az osztrák–magyar 71. gy. ho., ide volt besorozva az osztrák–magyar 82. székely gyalogezred (szé. gy. e.), amely a későbbiek során a Keleti-Kárpátokban az osztrák–magyar 8. he. dd. alárendeltségében, egyebek mellett a székelyek között az ott elszenvedett veszteségek okán „halálvár” néven emlegetett Casinului-hegyhát megtartásáért folytatott harcokban hősiességével öregbítette hírnevét.

5) Gyergyószentmiklósi szakasz, parancsnok Grallert tbk. Beosztva az osztrák–magyar 61. gy. ho., ide tartozott még a 16. hov. he. dd., a 19. nf. he. dd., az 1. nf. lov. dd. Beérkezéskor volt a 39. hov. gy. ho., parancsnok Breit József vörgy.,

az osztrák–magyar 72. gy. ho., a 37. hov. gy. ho. Ugyanakkor szeptember 28-án Marosvásárhelyre érkezett a 89. né. gy. ho. is, amelynek az alkalmazása szintén ezen a szakaszon volt tervezve, bár szerepe lehetett volna a Brassóért folyó harcokban is. (nagybaconi Nagy: 81–83./1922.)

Arz tbk. a rendelkezésére álló csapatokat az osztrák–magyar VI. hdt. (parancsnok Fabini altbgy., később Csanády gytbk.) és az I. né. tart. hdt. parancsnokság alá rendelte, parancsnok Karl Ernst v. Morgen altbgy. Miután a hadműveletek menetében az I. tart. hdt. kikerült Arz alárendeltségéből, a folyamatosan beérkező csapatok vezetését az osztrák–magyar XXI. hdt. pság. vette át.) Ez a csoportosítás nem maradt fenn a hadműveletek teljes időszakában, mivel a kialakult helyzettel, illetve annak változásaival módosult a hadsereg felelősségi területe, a szervezete és azzal együtt a vezetési viszonyok is, amelynek leglátványosabb eleme volt, amikor Falkenhayn tbk., a német vezérkar volt főnöke, a veszélyeztetett területre érkezett. A tábornok augusztus 28-án történt leváltását követően a német vezérkar főnöki tisztét Paul v. Hindenburg tbngy. vette át. A főszállásmesteri beosztást pedig hűséges segítőtársa, Erich v. Ludendorff kapta meg. A továbbiakban ők ketten irányították a német háborús gépezetet. (Szijj–Ravasz: 289–290./2000.)

Az osztrák–magyar I. HDS védelmi jellegű, mai fogalmaink szerint halogató harcai, tekintettel az erőviszonyok kedvezőtlen alakulására, sikeresek voltak. A gyengén feltöltött, de kiválóan vezetett három hadosztály és a néhány népfelkelő dandár megoldotta a feladatát, már amennyiben képesek voltak fékezni a támadók nem túlzottan lendületes előretörését. A 71. gy. ho. a Barcaságot védte sikerrel a 2. ro. HDS-gel szemben, míg a 61. gy. ho. a 4. ro. HDS térnyerését fékezte le. Az 51. hov. ho. részeivel pedig még csak szállítás alatt volt a Nagyszebeni-medencébe.

Ezeknek a küzdelmeknek a hevességét jól illusztrálják az osztrák–magyar 82. szé. gy. e. Pálos körzetében vívott harcai. (Az ezred egyébként az OMM uralkodójának a házi ezrede volt, és a galíciai frontról szállították haza a román támadást megelőző napokban. Az új harctéren az első harci alkalmazására a Brassótól délre található szorosok védelmében került sor.) Történt, hogy a halogató harcok során a jelzett település közelében az ezred felderítő különítményei egy román gyalogezred biztosítás nélküli oszlopára figyeltek fel. A más körülmények között példás fegyelmű egység ezúttal parancs bevárása nélkül, öntevékenyen rontott a betolakodókra, és teljes egészében szétverte azokat. A foglyok vallomásából lehetett megtudni, hogy a nevezett román egység a 32. gy. ezd. volt, amelyet a továbbiakban az elszenvedett veszteségek miatt már nem lehetett újjászervezni. (Cs. és kir. 82. szé. gy. e. tisztikara, Ezredtörténet: 182–184./1931.) A székelyek arról is nevezetesek voltak, hogy egy-egy támadást kö-

vetően az ezred részeit ismételten fel kellett fegyverezni, mert a roham hevében, amikor már lőszerhiány lépett fel, a katonák fegyverüket a csövénél fogva, mint buzogányt használták, aminek következtében a puszkák agyazása tönkrement. (Ezt a jellemző elszántságot ábrázolja a Székelyudvarhelyen felállított Vas Székely szobor, valamint a budapesti Hadtörténeti Intézet és Múzeum díszudvarán ismét látható, a 82-esek hősieles magatartását szimbolizáló dombormű is.)

Más szakaszokon a csendőrség, a pénzügyőrség és a sebtében összeállított bányász zászlóaljok fegyveresei igyekeztek feltartóztatni a támadókat. Fontosnak tartom megemlíteni, hogy Cseres Tibor a *Vizaknai csaták* című könyvében az egykori résztvevők visszaemlékezéseit is felhasználva, hiteles képet tár az olvasó elé a román betörés szörnyűségeiről és a katonai ellentevékenységről. Ugyancsak itt kell megemlíteni Szádeczky-Kardos Lajos egyetemi tanár visszaemlékezéseit, aki mint haditudósító tájékoztatta az olvasóközönséget az ország keleti felében zajló öldöklő küzdelemről. Nemkülönbben élethű képet tár az olvasók elé az ismert vadászíró, Maderspach Viktor, aki egy teljes kötetet szentel a román betöréskor szerzett tapasztalatainak a bemutatására. Igaz ugyan, hogy az író tizenhárom évvel az események után vetette papírra emlékeit és bizonyos epizódok részleteiben téved, de mindez semmit nem von le a könyvének olvasmányélményéből.

A KH katonai ellentevékenységének elemzésekor nem lehet említés nélkül hagyni az ellenség elől menekülő polgári személyek kálváriáját, illetve az állam vezetése által elrendelt és részben végrehajtott evakuációban érintettek viszonztságait. A veszélyeztetett területekről menekülő polgári lakosság számát a források különböző adatokban adják meg, amelyek szerint a menekültek száma 200 000–500 000 fő között volt. A hivatalos evakuációs tervek végrehajtási rendeletei a székelyföldi vármegyék, valamint a katonai műveletekben minden számítás szerint érintett területek lakosságát az ország belsejébe kijelölt megyékbe irányították. (Pl. a petrozsényi szénmedence munkásainak egy részét és azok családtagjait Tatabányára és környékére telepítették át.) Ugyanez vonatkozott a haditermelés szempontjából nélkülözhetetlen ipari létesítményekre is. Tekintettel arra, hogy ez az országgrész közlekedési útvonalakban és azok állapotát illetően elmaradott volt az ország középső és nyugati területeihez viszonyítva, a polgári javak és személyek hátraszállítása igen komoly nehézségekbe ütközött. Különösen a rendelkezésre álló vasúti fővonalak száma és áteresztőképessége volt a legnagyobb problémák okozója, hiszen csupán két fővonal futott Erdélyben, amelyeknek az igénybevételét nagy részben a hadsereg kötötte le. Állandósultak a közúti és vasúti torlódások, ami kihatott a csapatok szállításának ütemezésére. Nem kevés nehézséget okozott a probléma megoldása, ami végül is sikerrel járt, amennyiben a hadsereg szállítmányai általában rendben beérkeztek a kijelölt kirakóállomásokra. A polgári szállítmányok és menekültoszlo-

pok várakozást, illetve más – kevésbé leterhelt – útvonalak felé történő eltérítést voltak kénytelenek elviselni. A polgári hatóságok kezdeti tanácsalanságát orvosolandó a menekültek ügyének rendezését jelentősen támogatták a különböző társadalmi szervezetek és magánszemélyek adományai. A parlamenti ellenzék természetesen élesen támadta a regnáló Tisza-kormányt, hangoztatva, hogy az elhanyagolta az ország védelmét, és nem intézkedett idejekorán a kiűritési tervek pontosítása felől. Azok a polgárok, akik a lakóhelyükön maradtak, igyekeztek megőrizni a családi javakat, de nem mindig jártak sikerrel, aminek során atrocitásokat kellett elszenvedniük. A gyilkosságok és az erőszak mindennaposá vált a románok által megszállt területeken. Ezekről az esetekről pontos jelentés készült a belügyminisztérium felé, de az elszenvedett károk orvoslására már nem kerülhetett sor. (Dr. Merényi: 21–32./1994.)

ERICH V. FALKENHAYN ÚJ FELADATOT KAPOTT

Falkenhayn 1916. szeptember 15-én indult el Berlinből Kelet-Magyarország felé, hogy ott megszervezze a 9. német hadsereget (né. HDS), és felvegye a harcot a románokkal. Az emberi tragédiákkal terhelt válságos helyzet időszakában, pontosabban szeptember 17-én Falkenhayn Budapest és Arad érintésével Dévára érkezett, ahol a tanítóképző intézetben ütötte fel főhadiszállását. Rövid tájékozódást követően 18-án Alvincen és Gyulafehérvárott meg szemlélte a már oda beérkezett csapatokat (187. né. gy. ho., Alpenkorps.), 19-én Pujra utazott az ottani helyzet felmérésére. Időközben tájékozódott Arz tbk-nál is annak érdekében, hogy megosszák a várható feladatokat, és tisztázzák a rendelkezésre álló, valamint a közeli jövőben beérkező csapatok egymás közötti elosztását. A megbeszélések eredményeként a korábban ismertetett védelmi szakaszok megnevezését is módosították, amelynek a lényege abban állt, hogy a két hadsereg működési területe közötti sávhatárok megállapításra kerültek. Az északkeleti csoportot az osztrák–magyar I. HDS alá beosztott erők, míg a délnyugati csoportot a 9. né. HDS-hez sorolt erők képezték. Vagyis az osztrák–magyar I. HDS felelősségi területéhez tartozott kezdetben a Brassói, Gyergyószentmiklósi szakasz és az ott működő erők. A 9. né. HDS-hez az Orsovai, a Hátszegi, a Nagytalmácsi szakasz és az ott harcba álló erők. A tábornok, miután felmérte a kialakult helyzetet, meghozta elhatározását a rendelkezésre álló erők alkalmazására vonatkozóan. Helyzetelemzésekor bizonyossá vált számára, hogy a román hadseregek között nagy kiterjedésű hézagok vannak, vagyis még nem alakítottak ki összefüggő arcvonalat, amelynek folytán azok szárnyai fedezetlenek maradtak. Ez döntő jelentőségűvé vált az elkövetkező koalíciós hadműveletek során. (nagybaconi Nagy: 103–112./1922.)

Falkenhayn és Arz a két hadsereg feladatainak az egyeztetését követően haladéktalanul hozzáálltak azok megvalósításához. Vagyis az osztrák–magyar I. HDS, miközben fékezte a 2. és a 4. román HDS-ek térnyerését, addig a 9. né. HDS (51. hov. ho., 187., 76. né. gy. ho-ok, az I. lov. hdt., valamint az Alpencorps) a Nagyszebeni-medencébe begyülekezett I. ro. hdt. ellen fordul. A hadműveletek vezetését Falkenhayn a XXXIX. né. hdt. parancsnokára, Herman v. Staabs tábornokra bízta. Érdekes és egyben érthetetlen, hogy a románok nem szállták meg a várost, hanem attól délre „letáboroztak” és várták a jó szerencséjüket, amely a 9. né. HDS képében nagyon gyorsan és ellenállhatatlanul meg is érkezett. A hadműveletek lefolyását nem részletezve: a főszerep az Alpencorps alakulatainak jutott, amikor szeptember 24-én Szebentől nyugatra, Polyán és Zsinna települések körzetéből kiindulva, a Páreng- és a Lotru-hegység csúcsait leküzdve, lezárták a Vöröstoronyi-szoros déli és északi bejáratait, megakadályozva ezzel, hogy délről újabb román csapatok jussanak be a Nagyszebeni-medencébe, illetve, hogy a már ott-tartózkodó I. ro. hdt. (parancsnok Popovics tbk.) csapatai a rájuk zúduló csapások elől ki tudjanak menekülni a katlanból. Az ütközet három napig tartott (1916. szeptember 26–29.), és a 9. né. HDS főlényes sikerével zárult. (nagybaconi Nagy: 129–142./1922.) A románok halottakban és hadianyagban jelentős veszteségeket szenvedtek, ugyanakkor feltűnően kevés katonájuk esett fogságba. Számukat a korabeli források 3000 főben adják meg, míg a halottak száma állítólag meghaladta a 20 000-et. A harcokban életét vesztette Popovics tbk. is. „...A gyűrű mindinkább összeszorult az oláhok körül. Falkenhayn generális haditerve kovácsolta azt az acél harapófogót, amely a nagyszebeni völgyben agyonszorította az elbizakodott ellenséget...” (Szádeczky-Kardos: 74./évszám nélkül.)

A sikert nagyban elősegítette, hogy a Hátszegi-medencében, Petrozsény környékén a 301. né. ho. parancsnokság v. Busse tbk.-kal az élén, átvette a harcok vezetését Berger ezds.-tól, és sikeresen blokkolta a román támadási kísérleteket a Maros völgyéhez történő kijutásban. (A harcok során Petrozsény többször is gazdát cserélt.) V. Busse feladata volt az Orsova környéki harcok (Szívó ezds. csapatai) koordinálása is. A hadműveletek menetében Culcer tbk. hadserege kudarcot vallott ezen a harcvonalon is. Rövidesen leváltották hadsereg-parancsnoki tisztéről, helyére Dragalina tbk. lépett, akinek csapatai egy része (I. ro. gy. ho.) a havasalföldi harcok során – mint ahogyan arra már fentebb utalás történt – az Olt és a Duna összefolyásánál megadta magát az üldöző Szívó ezrd.-nek. (Dragalina tbk. a heves harcokban 1916. október 25-én súlyosan megsebesült, és november 9-én a bukaresti katonai kórházban meghalt.)

Röviddel a szebeni fiaskó előtt, Avarescu tbk. is elszenvedte Tutrakannál, amit kimért számára a sors: csúfos vereség érte v. Mackensen tbngy.-tól.

Avarescu könnyedén túltette magát a kudarc okozta sokkon, és áttette működési területét a kelet-magyarországi harcok színterére. Átvette a 2. ro. HDS vezetését Crainiceanu tbk-tól. (Szíjj–Ravasz: 50./2000.)

ELŐRETÖRÉS FOGARAS, BRASSÓ FELÉ. A PERSÁNYI ÜTKÖZET ÉS BRASSÓ VISSZAFOGLALÁSA

A szebeni csata után gyors csapatátcsoportosításra került sor, majd Falkenhayn Fogaras felé fordult, és csapatainak nagy ütemet diktálva haladt az Olt folyó mentén a város felé, üldözve a 2. ro. HDS erőit, amelyek elkésve indultak a szebeni katlanban szorongatott I. ro. hdt. segítségére. Fogaras szinte harc nélkül került a koalíciós csapatok birtokába. Nem volt megállás. Az ellenség részéről Persánynál ugyan történt kísérlet az előrenyomulás lefékezésére, amikor is a sebtében összeálló román csapattöredékek igyekeztek az előretörő német és osztrák–magyar erőket feltartóztatni. (nagybaconi Nagy: 164–165./2000.) Az történt, hogy a románok helyi jelentőségű támadásukkal (4., 6. gy. ho-k részei) igyekeztek kihasználni az osztrák–magyar I. HDS és a 9. né. HDS között keletkezett kb. 20 km kiterjedésű hézagot, amely úgy keletkezhetett, hogy a támadók bal szárnyán Arz tbk. csapatai még nem voltak felkészülve a Falkenhayn seregéhez való csatlakozásra, ugyanis azok még jelentős részben harcban álltak a 4. ro. HDS erőivel, és nem nyílt lehetőségük arra, hogy a támadó hadrendet meg tudják alakítani. A hézagot némi késéssel Schmettow tbk. lovas hadteste zárta le. Persány közel esett Brassóhoz, és a Barcaság fővárosának gyors elfoglalása lehetetlenné tehetette a 2. ro. HDS csapatainak visszavételét és kivonásukat a Brassói-medencéből a Regátba. Falkenhayn felismerte a kínálkozó lehetőséget, és miután leküzdötte a Persánynál jelentkező gyenge ellenállást, egyeztetette elképzelését Arz tbk-kal, amelynek a lényege az volt, hogy az osztrák–magyar I. HDS-től a 89. né. gy. ho-t a Bodzaforduló felé, az előrevonás alatt levő osztrák–magyar 8. he. dd-t pedig Törösvár irányába előrevonva, lezárja a Brassótól délre található szorosokat és hágókat, majd a főerőkkel az így körbezárt román csapatokat vagy szétveri, vagy megadásra készíti. A terv végrehajtása nem járt sikerrel. A 89. né. gy. ho. a terep adta nehézségek és az időjárás viszontagságai folytán nem érte el a neki kiutalt terepszakaszt, de az osztrák–magyar 8. he. dd. sem jutott tovább a Királykő-hegycsúcs körzetétől. A támadó főerők ezzel szemben egyre közelebb kerültek Brassó elfoglalásához, bár a támadásuk ütemét némileg lelassította egy, a Brassótól északkeletre, Szászhermány körzetéből kiinduló román ellencsapás, amit a 187. né. gy. ho. fölényes biztonsággal elhárított. Brassót végül is az 51. hov. ho. csapatai 1916. október 8-án vették birtokba és törtek tovább előre Predeal felé. (nagybaconi Nagy: 179–185./2000.)

(A Brassó–Predeal-műút mellett található, ma már többnyire gondozatlan hadisírok névtábláin még jól olvashatók az 51. honvéd hadosztály ezredei – a 301., 302., 303., 305. hov. gy. e-ek – harcokban elesett katonáinak nevei.)

A brassói csata egyik érdekes epizódja zajlott le a brassóbertalani (óbrassói) pályaudvarnál, ahol a román gyalogság a vasúti töltés nyújtotta fedezéket kihasználva tüzelőállást foglalt, és igyekezett a támadó honvéd csapatok lendületét megtörni. Felismerve a helyzet adta nehézségeket, Tanító Béla főhadnagy két géppuskával észrevétlenül a pályaudvar és a nevezett vasúti töltés fölé magasodó fűtőházban tüzelőállást foglalt, és jól vezetett géppuskatűzzel elkergette, illetve megsemmisítette az ellenálló románokat. Az akciónak állítólag részesei voltak még az 51. hov. ho-tól Cseh hadnagy és egy Bedő vezetéknévű zászlós is. (Dr. Merényi: 56./1994.) A román szakirodalom is megemlékezik az eseményről azzal a megjegyzéssel, hogy a rajtaütést német géppuskásosztag hajtotta végre, a magyarok részvételét az akcióban mint támogató mellékszerplökként tartják számon. Akárhogyan is történt, a lényegen mit sem változtat: 250 román katona bánta ezt az akciót, akiknek az emlékműve ma is ott áll a bertalani pályaudvar közelében. (Popovici: 26–29./2008.)

NÉVMUTATÓ

a KH és Románia között kirobbant háború említett, fontosabb szereplőiről

- Avarescu A. (1859, Ismailia – 1938, Bukarest) Román tábornok, politikus, miniszterelnök. Rövid ideig a 3. ro. HDS parancsnoka Dobrudzsában, majd a Kelet-Magyarországon harcoló 2. ro. HDS parancsnoka lett, és egyben megtartotta a támadó román seregek főparancsnoki tisztségét. Politikus, a Néppárt vezéréként 1918 elején rövid ideig Románia miniszterelnöke volt. Ezt az állást a háborút követően több alkalommal is betöltötte. 1930-ban II. Károly román királytól marsallbotot kapott.
- Bratianu I. C. (1864, Floresca – 1927, Bukarest) Román liberális politikus, miniszterelnök, a Nemzeti Liberális Párt elnöke. Döntő szerepe volt Románia bekapcsolódásának a háborúba az AH oldalán. A háborút követően több alkalommal töltötte be a miniszterelnöki pozíciót.
- Carp P. (1837, Iasi – 1919, Tbanesti) Román „liberális” konzervatív politikus, több alkalommal volt Románia miniszterelnöke. Németbarát politikát folytatott, amelynek fő vonása az erős orosz ellenesség volt. Igyekezett korrekt, kölcsönösen előnyös kapcsolatok kialakítására az OMM-val.
- Filipescu N. (1862, Bukarest – 1916, Bukarest) Román antantbarát konzervatív politikus. Carp kormányában 1910 és 1912 között hadügyminiszteri posztot töltött be.
- I. Ferdinánd (Ferdinand v. Hohenzollern-Sigmaringen) (1865, Sigmaringen – 1927, Bukarest) Románia királya (1914–1927), I. Károly unokaöccse. Támogatta Románia hadba lépését a KH ellen. A háború menetében a hadsereg főparancsnoka volt. Nagy-Románia első királya.

- Goldis V. (1862, Arad – 1934, Arad) A Román Nemzeti Párt egyik vezető személyisége. Támogatja Erdély elszakítását Magyarországtól és Romániához csatolását.
- Ionescu T. D. (1858, ? – 1922, Róma) Román konzervatív politikus, a Konzervatív Demokrata Párt elnöke. Politikusi pályája során több alkalommal töltött be miniszteri posztot különböző színezetű kormányokban. Szorgalmazta Románia hadba lépését a KH ellen.
- Karadordević P (1844, Belgrád – 1921, Belgrád) Az Obrenović-uralkodóktól eltérően, az OMM-től elfordulva, oroszbarát külpolitikai fordulatot hajtott végre. A Balkán-szövetség keretében a balkán háborúk idején Szerbia megszerezte a törököktől, illetve a bolgároktól Koszovót, Macedóniát és Novi Pazart (Szandzsák). I. Péter és fia, I. Sándor vezeti az országot az első világháborúban.
- I. Károly (1839, Sigmaringen – 1914, Sinaia) Románia első királya. 1914-ben szorgalmazta Románia hadba lépését a KH oldalán, de végül is elfogadta az ország aktív semlegességének a kinyilvánítását. Ezt követően, rövidesen bekövetkezett haláláig, visszavonult a politikai élettől. Utóda nem született, a trónt unokaöccse, Ferdinánd örökölte.
- II. Károly (1863, Sinaia – 1953, Estoril) Románia királya. Viharos magánéletet élt. 1940-ben lemondott a trónról fia, Mihály javára. Portugáliából 2004-ben a hamvait hazaszállították, és Curtea de Argesen helyezték örök nyugalomra.
- Marghiloman A. (1854, ? – 1925, ?) Konzervatív román politikus, a Konzervatív Párt vezére. Románia különböző színezetű kormányaiban töltött be miniszteri tisztséget. Románia semlegességének a fenntartásán munkálkodott a hadba lépés időszakában. 1918. március 14-étől kormányfő. Az ő kormánya köti meg a KH-kal a bukaresti békét.
- Maniu J. (Maniu Gyula) (1873, Szilágysomlyó – 1953, Máramarossziget) Magyarországi román ügyvéd, politikus, a Román Nemzeti Párt, illetve a Magyar Képviselőház tagja. A magyarországi román nemzetiségi mozgalom egyik vezetője és egyben a románok lakta területek Romániához csatolásának fő szószólója. Nagy-Románia megalakulását követően a román politikai élet egyik fontos szereplője. 1947-ben a Román Nemzeti Paraszt Párt ellen megindított koncepciós perben életfogytig tartó fegyházbüntetésre ítélték. A fegyházban halt meg. Nevéhez köthetők az ún. Maniu-gárdák garázdálkodásai Erdélyben a második világháború végén, ahol pl. Szarazajtán több tíz magyar nemzetiségű embert a gárdisták brutális kegyetlenséggel lefejeztek.
- Obrenović szerb uralkodócsalád. Obrenović. M. (1854, Marasesti – 1901, Bécs) 1882 és 1889 között I. Milan néven szerb király. Őt I. Sándor (1876, Belgrád – 1903, Belgrád) néven a fia követi a trónon. 1903-ban összeesküvők egy csoportja a királyt és családját, valamint az udvartartás jelentős részét lemészárolta.
- Pop-Ciceo S. (Pop-Csicsó István) (1865, Sajgó – ?) Ügyvéd, politikus. A Magyar Képviselőház tagja. A román Nemzeti Párt egyik vezetője. Nagy-Románia első kormányának tagja.
- Prezan C. (1861, Butimanu-Snogov – 1942, Vaslui) Román tábornok, a 4. ro. HDS parancsnoka. 1916. december 5-étől a főhadiszállás (vezérkar) főnöke. Ebben a minőségében a bukaresti békében meghatározott leszerelés fő felelőse. 1919-ben a védtelenül maradt Magyarország keleti részeit megszálló román haderő főparancsnoka. (1930-ban II. Károlytól marsallbotot kapott.)
- Sturza A. (1869, ? – 1939, Zürich) Román főtitisz, a II. ro. HDS alárendeltségében a 8. gy. ho. parancsnoka. (Petre Carp veje, felesége Elisabeta Carp.) 1917 elején csapatait elhagyva az Ojtozi-szorosban dezertált, átállt a KH csapataihoz.
- Vaida-Voevod A. (Vajda Sándor) (1872, Alparét – 1950, Nagyszeben) Román származású politikus Magyarországon. A Képviselőház tagja. (A párizsi béketárgyalásokon a ro-

- mán delegáció tagja, ahol a tárgyalások során Erdély elcsatolása mellett érvel. Több alkalommal is volt Románia miniszterelnöke.
- Zottu V. (1853, Bukarest – 1916, Bukarest) A román HDS vezérkarának főnöke. Nevéhez fűződik a hadsereg háborús alkalmazási tervének kidolgozása. („Z” hipotézis.) A hadba lépés kezdetén a hadsereget ért súlyos kudarok miatt tragikus körülmények között életét veszítette, öngyilkos lett.
- br. Arz. A. v. S. (1857, Nagyszeben – 1935, Budapest) Tábornok, 1916-tól az osztrák–magyar I. HDS parancsnoka Erdélyben, majd az OMM hadseregének vezérkari főnöke. Nevéhez köthető a caporettoi áttörés előkészítése az olasz fronton.
- br. Bánlaci Breit József (1863, Lugos – 1945, Úllő) Tábornok, az osztrák–magyar 16. he. dd. parancsnoka az olasz fronton (Doberdó), majd 1916-ban átveszi a 39. honv. ho. parancsnokságát Erdélyben a román fronton.
- br. Burián István (1851, Stomfa – 1922, Bécs) Politikus, az OMM közös külügyminisztere 1915 és 1916 között. Több miniszteri posztot is betöltött az OMM-ban, gr. Tisza István bizalmasa.
- br. Rohr Ferenc (1854, Arad – 1927, Radom bei Wien) Tábornok. 1917-ben az osztrák–magyar I. HDS parancsnoka a román fronton.
- Csanády Frigyes (1861, Laibach – 1937, Budapest) Tábornok, 1917-től az osztrák–magyar VI. hadtest parancsnoka a román fronton, majd a XXIV. hadtestet vezeti az orosz fronton, végül a XIII. hadtest parancsnoka az olasz fronton.
- Cseres Tibor (1915, Gyergyóremete – 1993, Budapest) Író, 1987 és 1989 között a Magyar Írók Szövetségének elnöke. Főbb művei: Hideg napok, Búcsú nélkül, Foksáni szoros, Őseink kertje Erdély, Vízaknai csaták stb.
- Dellmensingen K. K. v. (1862, Laufen – ?) Német tüzérségi tábornok, a Bajor Királyi Alpenkorps parancsnoka, 1916-tól részt vesz az erdélyi és a regáti harcokban. Nevéhez kötődik a Vöröstoronyi-szoros lezárása a visszavonuló románok előtt a nagyszebeni csatában. 1917-ben a 14. né. HDS vezérkari főnökeként megtervezte a caporettoi áttörés hadműveleteit az olasz fronton.
- Fabini L. H. v. (Fabini Lajos) (1861, Medgyes – 1937, Temesvár) Tábornok, 1916-ban az osztrák–magyar VI. hadtest parancsnoka a román fronton, majd a XVII. hadtestet vezeti a román, illetve az olasz fronton.
- Falkenhayn E. v. (1861, Belichen – 1922, Podzdam) Német tábornok, a vezérkar főnöke, míg 1916-tól a 9. né. HDS parancsnoka a román fronton, majd 1917-től az „F” hadsereg-csoportot vezeti Palesztinában.
- Ferenc Ferdinánd (1863, Graz – 1914, Szarajevó) Az OMM trónörököse. 1914-ben a szarajevói merényletben feleségével együtt életét veszítette. Halála oka lehetett az első világháború kirobbanásának.
- I. Ferenc József (1830, Bécs – 1916, Bécs) 1848 és 1916 között az OMM császára, Magyarország apostoli királya.
- Gerok F. v. (1854, Studgart – 1937, Bestand) Tábornok, 1916–1917-ben a XXIV. t. hadtest parancsnoka a román fronton.
- gr. Berchtold Lipót (1863, Bécs – 1942, Peresnye) Osztrák–magyar politikus. 1912 és 1915 között a Monarchia közös külügyminisztere.
- gr. Czernin O. (1872, Podebrad – 1912, Bécs) Osztrák–magyar diplomata. 1914 és 1916 között nagykövet Bukarestben. 1916-tól közös külügyminiszter.

- gr. Hötendorf F. C. v. (1852, Bécs – 1925, Bad Mergentheim) Tábornok, az OMM hadseregének vezérkari főnöke. Ezt a tisztséget több alkalommal is betölti. A háború végén a róla elnevezett seregcsoport parancsnoka az olasz fronton.
- gr. Schmettov E. v. (? – ?) Német lovassági tábornok, az I. né. lov. hadtest parancsnoka Erdélyben. Részt vett a nagyszebeni csatában, majd csapataival sikeres hadműveleteket folytat a Regátban a visszavonuló román erőkkel szemben.
- gr. Szécsényi Zsigmond (1898, Nagyvárad – 1967, Budapest) Huszár hadnagyként részt vett az erdélyi harcokban a román fronton. A magyar vadászati kultúra kimagasló alakja, Afrika, India, Alaszka és Európa vadásza. Vadászkönyvtára Magyarország legjelentősebb szakkönyvgyűjteménye. A közelmúltban felújított hatvani Grassalkovich-kastélyban kapott helyet a róla elnevezett vadászati állandó kiállítás.
- gr. Tisza István (1861, Budapest – 1918, Budapest) Politikus, Magyarország miniszterelnöke. 1903-tól megszakítással 1917-ig töltötte be ezt a tisztséget. Abban a korban minden politikai poszton, amelyre megbízást kapott, a legváltásosabb időkben is, kitartóan védte Magyarország érdekeit. 1918-ban orvgyilkosok végeztek vele budapesti lakásán, mert a felbujtók szerint ő volt felelős a háború borzalmaiért.
- Habsburg József Ágost (1872, Felcsút – 1962, Rain bei Staubing) Főherceg tábornok. Az osztrák–magyar VII. hadtest parancsnoka az olasz fronton (Doberdó), 1916–1917-ben a róla elnevezett seregcsoport parancsnoka a román fronton, majd az osztrák–magyar 6. HDS parancsnoka az olasz fronton.
- IV. Károly (1887, Funchal – 1922, Madeira) Az OMM utolsó császára és Magyarország utolsó királya. Táborként aktívan kiveszi részét a Monarchia hadműveleteiből. 1916-ban a nevét viselő seregcsoport parancsnoka Erdélyben.
- Maderspach Viktor (1875, Iszkrony – 1941, Budapest) Mérnök, vadász szakíró. Hunyad vármegyei birtokos, tartalékos huszár főhadnagyként részt vett az erdélyi harcokban a Páreng és Retyezát hegységek körzetében a Szurdok-szoros és a Vulkán-hágó környékén. Részt vett a regáti hadműveletekben is.
- Morgen K. E. v. (1885, Nesseben – 1928, Lübeck) Német tábornok. 1916-tól az I. né. t. hadtest parancsnoka a román fronton.
- Mackensen A. v. (1849, Hausleipnitz – 1945, Burghorn bei Celle) Porosz lovassági tábornok. 1916-tól a dunai hadsereg parancsnoka Bulgáriában. Hadseregével részt vett a románok elleni hadműveletekben. A bukaresti békét követően Románia helytartója.
- Rommel E. (1891, Heidenheim – 1944, Herlingen) Főhadnagy. 1916-ban a württembergi hegyvidéki zászlóalj századparancsnokaként részt vett a románok elleni hadműveletekben a Vulkán-hágó és az Ojtozi-szoros körzetében. A caporettói áttörés harcaiban az olasz fronton nyújtott kimagasló katonai teljesítményéért megkapta a Pour le Merite porosz kitüntetését.
- Staabs H. F. v. (1859, Aachen – 1940, Kassel) Német tábornok, a XXXIX. hadtest parancsnoka Erdélyben a román fronton. Az ő nevéhez fűződik a nagyszebeni csata győztes megvívása.
- Szádeczky-Kardos Lajos (1859, Pusztafalu – 1935, Budapest) Történész, egyetemi tanár Kolozsvárott. Az MTA rendes tagja. Kutatási területe volt Erdély a XVI–XVII. században. Haditudósítóként színes beszámolókkal látta el a fővárosi lapokat a román front eseményeiről. Élményeit kötetbe rendezve is hozzáférhetővé tette.
- Tanárky Béla (1868, Nagykörs – 1917, Budapest) Tábornok, az 51. honv. ho. parancsnoka. Csapataival részt vett az erdélyi harcokban a román fronton.

IRODALOM

- A cs. és kir. 82. székely gyalogezred története 1883–1919.* Az ezred tisztkarának kiadványa, Budapest, 1931
- AGGHÁZY Kamill–STEFÁN Valér 1934. *A világháború 1914–1918.* Budapest
- A II. Vilmos német császár és porosz király nevét viselő cs. és kir. 7. huszárezred hadi emlékkönyve 1914–1918.* Kiadja az ezred tisztikara, Budapest, 1923
- báró ARZ Artur vezérezredes 1942. 1914–1918. A központi monarchiák harca és összeomlása. Budapest. A kiadványt a szerző német nyelven 1934-ben jelentette meg.
- BOIA, Lucian 2015. *Vesztesek és győztesek.* Az első világháború újraértelmezése. Cser Kiadó, Budapest
- BOTÁR Árpád cs. és kir. mozgó hírszerző állomásvezető. *Képek, árulók, merénylők.* Tapolcai lapok nyomdavállalat, Tapolca, évszám nélkül
- bunyai SZÍVÓ Sándor m. kir. ny. altábornagy. *Falkenhayn és a mehádiai csoport tevékenysége az oláhországi hadjárat alatt.* HM-HIM kéziratár 546/II/1. nytsz, 1–59. és négy melléklet, évszám nélkül
- CSERES Tibor 1988. *Vízaknai csaták.* Magvető Kiadó, Budapest
- doberdói BÁNLAKY (Breit) József ny. altábornagy. *A 39. honvéd gyaloghadosztály harcai Erdély keleti határán 1916/17. őszén és telén.* Kézirat: 4343 nytsz. HM-HIM kéziratár.
- doberdói BÁNLAKY (Breit) József ny. altábornagy. *A magyarosi rohamtámadás 1917. március 8.* Kézirat az 1925. évi nyilvántartás szerint: 526. nytsz. HM-HIM kéziratár. A ma érvényes nytsz. az anyagon nem olvasható, elmosódott.
- DOMBAY József–REÉ László szerk. *A magyar gyalogság.* Reé László Könyvkiadó, Budapest, évszám nélkül
- Dr. HABSBURG József Ágost főherceg 1924. *Véres kárpáti virágok.* Budapest
- Dr. MERÉNYI László 1994. *Erdély védelme 1916.* Primor Kiadó, Budapest
- Dr. RAVASZ–Dr. JAKUS szerk. 2009. „*Mire lehullanak a levelek...*” 90 esztendeje ért véget a Nagy Háború. Konferenciakötet, HM-HIM kiadvány, Budapest
- FEJTŐ Ferenc 1990. *Rekviem egy hajdan volt birodalomért.* Ausztria–Magyarország szétrombolása. Minerva–Atlantisz (medvetánc), Budapest
- HM-HIM térképtár: H. IV. d. 947/9., *Térképtár*, 8172. nytsz. alatt elfektetett, a vizsgált hadműveleti területet ábrázoló hadműveleti nyilvántartó térképek, vázlatok
- JULIER Ferenc 1933. 1914–1918. *A világháború magyar szemmel.* Budapest
- KEEGAN, John 2014. Az első világháború. Második átdolgozott kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest
- KIRITESCU, Constantin 1989. *Istoria războiului pentru întregirea României 1916–1919.* (Románia kiegészítéséért folytatott háború története 1916–1919.) Stiintificá si Enciklopedică, Bukarest
- MADERSPACH Viktor 2007. *Az oláhok vérnyomában a Fekete-tengerig.* Masszi Kiadó, Budapest
- MARKÓ György–SCHMIDT Mária szerk. 2014. *Európai testvérháború 1914–1918.* Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásért Közalapítvány, Budapest
- nagybocani NAGY Vilmos 1922. *Románia elleni hadjárat 1916–1917.* (I. Erdély) M. Kir. HM kiadványa, Budapest
- NÉMETH István 2014. *Az első világháború 1914–1918.* Tanulmányok és dokumentumok, L’Harmattan, Budapest

- Osztrák–magyar vörös könyv 1916.* Diplomáciai ügyiratok Ausztria–Magyarországnak Romániához való viszonyáról az 1914. évi július 22-től 1916. évi augusztus 27-ig terjedő időben. Athenaeum Kiadó, Budapest
- OTU, Petre–GEORGESCU, Maria 2011. *Radiografia unei trádári.* Cosul colonelului Alexandru D. Sturdza. (Egy árulás átvilágítása. Alexandru D. Sturdza ezredes esete, 1–388.) Militaria, Bukarest
- PALÉOLOGUE, Mourice 1982. *A cárok Oroszországa az első világháború alatt.* Franciaország nagykövetének naplója. Európa Könyvkiadó, Budapest
- PAYER Hugó, a Budapesti hírlap haditudósítója által összeállított kiadvány: József királyi herceg 1914–17. Budapest, évszám nélkül
- PILCH Jenő szerk. *A magyar katonai vitézségének ezer éve.* II. Franklin-társulat kiadása, Budapest, évszám nélkül
- POLLMAN Ferenc 2014. *Oroszlán, karddal és lúdtollal.* doberdói Bánlaky József élete és munkássága. Historiaantik, Budapest
- POPOVICI, Bogdan-Florin 2008. *Monumentul eroilor de la Bartalomen.* Brasov. (Az óbrassói [brassó-bertalani] hősi emlékmű.) = *Magazin Istorie* (Történelmi Magazin 2008. XLII. évf. 7. sz.) Bukarest
- ROMMEL vezértábornagy. *Gyalogság előre.* Élmény és tapasztalat. Danubia Könyvkiadó, Budapest, évszám nélkül
- ROMSICS Ignác szerk. 2000. *Magyar történelmi szöveggyűjtemény 1914–1918.* I. Osiris Kiadó, Budapest
- ROSNER, Karl 1917. *Mit der Armeev.* Falkenhayn gegen die Rumanien, Berlin
- SZÁDECZKY-KARDOS Lajos ny. egyetemi tanár, az MTA rendes tagja. *Az oláhok Erdélybe törése és kiveretésük 1916–17.* Budapest, évszám nélkül
- SZÍJJ–RAVASZ 2000. *Magyarország az első világháborúban.* Lexikon A–ZS. Petitt Real Könyvkiadó, Budapest
- TAYLOR, A. J. P. 1988. *Az első világháború képes krónikája.* Akadémiai Kiadó, Budapest

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

- AH – antanthatalmak
 altbgy. – altábornagy
 cs. és kir. HDS – császári és királyi hadsereg
 dd. – dandár
 e. – ezred
 ezds. – ezredes
 gy. – gyalog
 gytbk. – gyalogsági tábornok
 HDS – hadsereg
 hdt. – hadtest
 he. – hegyi
 HM-HIM – Honvédelmi Minisztérium Hadtörténelmi Intézet és Múzeum
 ho. – hadosztály
 hov. ho. – honvéd hadosztály
 hu. – huszár
 KH – központi hatalmak
 lov. hdt. – lovas hadtest

né. – német
né. HDS – német hadsereg
nf. – népfelkelő
nf. gy. dd. – népfelkelő gyalog dandár
OMM – Osztrák–Magyar Monarchia
ro. – román
ro. HDS – román hadsereg
szé. – székely
t. hdt. – tartalék hadtest
tbk. – tábornok
tbngy. – tábornagy
v. – von (pl. Erich von Falkenhayn)
vezezds. – vezérezredes
vörgy. – vezérőrnagy
ZMNE – Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem

(Folytatjuk)

Military Operation “Z”
The War between the Central Powers and Romania
in Eastern Hungary in 1916

Romania, which was an ally to the Central Powers from 1883, following the outbreak of World War I, in the state of active neutrality kept its army in constant high alert. On the 17th August 1916 the Romanian government, in accordance with the Treaty of Bucharest signed by Romania and the Triple Entente, saw 27th August as time for seeking its territories from the Austro-Hungarian Empire by armed forces. The Entente supported Romania's efforts in many aspects. The unprovoked Romanian military aggression mostly hit the territories of Eastern Hungary, and with fewer forces it marched against Bulgaria in Dobruja. In order to counter this strike and lead the army, Lt. Arthur Arz was ordered back with his troops from the Russian front. The secretly commanded 2nd and 3rd landwehr divisions succeeded in slowing down the Romanian troops and enabled the Allied forces (the German 9th Army) to repel the Romanian invasion. This action was commanded by Lt. Erich v. Falkenhayn, formerly Chief of the German General Staff. The well organized counter offensive fended off the Romanian invasion at Sibiu and Persany, giving them a final blow at Brasov. Lt. Arz led the Imperial army, pushing back Romanian forces led by Lt. Prezan. Aiding the Romanian army there were three Russian troops, seeking to advance along the entire Moldavian front in the Eastern Carpathians. The operations turned lengthy, however the Russian interference sped up the fail of the Romanian forces. The military campaign in Romania was ended by the Treaty of Bucharest signed on 8th May 1918.

Key words: military operation in Eastern Hungary in 1916, Lt. Arthur Arz, Lt. Erich v. Falkenhayn, Battle of Nagyszeben (Sibiu), Battle of Brasov, Treaty of Bucharest, Bucharest Peace Treaty

Hipoteza „Z”

Rat Centralnih sila i Rumunije u Istočnoj Mađarskoj 1916. godine

Rumunija koja je od 1883. bila saveznik Centralnih sila, nakon izbijanja Prvog svetskog rata je pri stavu aktivne neutralnosti kontinuirano držala svoju armiju u stanju visoke pripravnosti. Rukovodstvo rumunske države je u skladu sa Bukureštanskim sporazumom sklopljenim 17. avgusta 1916. sa silama Antante, 27. avgusta je smatralo da je došlo vreme da svoje teritorijalne potražnje u odnosu na Austro-Ugarsku monarhiju izrazi i oružanim putem. Ove težnje su sile Antante svestrano podržavale. Rumunska vojna agresija većinom je doticala teritorije Istočne Mađarske, dok je nešto manjim snagama izvršila udar protiv Bugarske u Dobrudži. Vojni vrh monarhije je u svrhu organizovanja odbrane i upravljanja nad okupiranim teritorijama načinio prekomandu generala barona Artura Arca i njegovog štaba sa ruskog fronta na ugrožene teritorije. Na brzinu dopremljene domobranske i landver jedinice iz borbenih linija drugog i trećeg reda uspešno su usporile teritorijalno širenje rumunskih snaga i osigurale manevre snaga saveznika (9. nemačke armije), kao i organizovanje i izvođenje kontranapada koji je izveden pod komandom bivšeg komandanta nemačkog vrhovnog štaba, generala Eriha fon Falkenhajna. Dobro organizovani kontramanevri su rezultovali velikim porazom rumunske vojske prvo kod Sibinja i Persana, a zatim kod Brašova. U napadima je učestvovala i 1. austrougarska armija pod komandom generala Arca, te su sa teritorija pod njegovim nadzorom rumunske jedinice pod vođstvom generala Prezana bile potisnute. Na strani rumunskih snaga borbama su se priključile i tri ruske armije, koje su usporile sticanje teritorijalne nadmoći savezničkih snaga na teritoriji Moldavije. I mada su se manevri prilično odužili, događaji u Rusiji su u znatnoj meri ubrzali poraz rumunskih snaga. A Bukureštanski mir sklopljen 8. maja 1918. i rumunskim manevrima je konačno učinio kraj.

Gljučne reči: ratni manevri u Istočnoj Mađarskoj 1916., baron Artur Arc, Erih fon Falkenhajn, Bitka kod Sibinja, Brašovska bitka, Bukureštanski sporazum, Bukureštanski mir

Beérkezés időpontja: 2016. január 27.

Közlésre elfogadva: 2016. február 20.

